

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НАРОДНІ ПІСНІ БУКОВИНИ У ЗАПИСАХ І ДОСЛІДЖЕННЯХ
ЛЕОПОЛЬДА ЯЩЕНКА ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ У ЗЗСО

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти — другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 601 групи
спец. 014. «Середня освіта
(українська мова та література)»
Грекул Діана Олександрівна
Керівник: кандидат
філологічних наук,
доцент **Костик В. В.**

До захисту допущено
На засіданні кафедри
Протокол №__ від _____
Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ (ABSTRACT)

Грекул Д. О. Народні пісні Буковини у записах і дослідженнях Леопольда Ященка та їх вивчення у ЗЗСО. Спеціальність 014 «Середня освіта (українська мова та література)». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Місто Чернівці, 2024 рік.

У науковій роботі розглянуто життєвий і творчий шлях відомого фольклориста і етномузикознавця Леопольда Івановича Ященка. Проаналізовано записи колядок і щедрівок, гаївок, весільних пісень, історичних пісень, ліричних, коломийок, пісень літературного походження, які були записані упродовж 1953-1959 років під час кількох фольклористичних експедицій, що були організовані відділом фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України. Описано громадсько-культурну діяльність народознавця і керівництво знаменитим хором «Гомін». Схарактеризовано основні праці вченого. Подано рекомендації щодо вивчення коломийок у 7 класі ЗЗСО.

Ключові слова: Леопольд Ященко, «Гомін», колядка, щедрівка, гаївки, весільна пісня, історична пісня, лірична пісня, коломийка, пісня літературного походження.

ABSTRACT

Grekul D. O. Folk songs of Bukovina in the records and research of Leopold Yaschenko and their study in the ZZSO. Specialty 014 "Secondary education (Ukrainian language and literature)". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024.

The scientific work examines the life and creative path of the famous folklorist and ethnomusicologist Leopold Ivanovich Yaschenko. The analysis of recordings of carols and schedrivok, gaivok, wedding songs, historical songs, lyrical, kolomyok, songs of literary origin, which were recorded during 1953-1959 during several folklore expeditions organized by the Department of Folklore Studies of the Institute of Art History, Folklore and Ethnography of the Academy of Sciences of Ukraine. The socio-cultural activities of the ethnographer and the leadership of the famous choir "Gomin" are described.

The main works of the scientist are characterized. Recommendations are given for the study of kolomyika in the 7th grade of the ZZSO.

Keywords: Leopold Yashchenko, "Gomin", carol, schedrivka, gaivki, wedding song, historical song, lyrical song, kolomyika, song of literary origin.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д. О. Грекул
(підпис)

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1. Життєвий і творчий шлях фольклориста.....	8
1.1. Біографічні відомості і праці.....	9
1.2. Життєві випробування.....	11
1.3. Історія керування хором «Гомін».....	13
Розділ 2. Фольклор Буковини у записах і дослідженнях Леопольда	
Ященка.....	24
2.1. До історії вивчення фольклору Буковини.....	24
2.2. Колядки і щедрівки.....	30
2.3. Веснянки і гаївки.....	32
2.4. Весільні пісні.....	33
2.5. Коломийки.....	39
2.6. Історичні пісні.....	40
2.7. Ліричні пісні.....	42
2.8. Пісні літературного походження.....	45
Розділ 3. Вивчення коломийок у 7 класі ЗЗСО.....	54
Висновки.....	63
Список використаних джерел та літератури.....	65

Вступ

Актуальність теми дослідження. У другій половині ХХ століття українська наука про фольклор, попри численні обмеження і заборони, усе-таки поволі рухалася вперед. У цій царині невтомно працювали такі видатні народознавці-фольклористи, як: В. Бойко, М. Гуць, О. Дей, Г. Дем'ян, Л. Дунаєвська, Р. Кирчів, П. Лінтур, С. Мишанич, О. Романець, Й. Федас, І. Хланта, Н. Шумада та ін.

Коло фольклористичних проблем, яке можна було окреслювати й розробляти штучно звужували й обмежували. Та поза тим, у той період було започатковано 50-ти томну (книжкову) серію академічних видань усіх жанрів українського фольклору (у 1961 році), вибірано чимало текстів автентичної народнопоетичної творчості у багатьох регіонах України, проведено наукові симпозиуми з проблем тодішнього побутування і функціонування народних творів тощо.

«Пильне око» ідеологічного відділу комуністичної партії ретельно стежило за діяльністю українських народознавців, які намагалися протистояти вихованню «радянської людини»: безликої, космополітичної, яка не мала знати хто вона така і звідки родом, які у неї національні звичаї та обряди, предвічні традиції та ін.

У таких важких умовах працював і відомий український фольклорист Леопольд Іванович Ященко. Народознавець об'їздив, обійшов чимало теренів української землі, фіксуючи багато зразків народнопоетичної творчості, насамперед народної лірики, на якій дуже добре знався. Не залишилася поза увагою фольклориста і зелена Буковина – край досить специфічний і унікальний у фольклористичному відношенні. Результатом його наполегливого дослідження став цікавий збірник «Буковинські народні пісні» (1963), який увібрав зразки текстів майже всіх пісенних жанрів українського фольклору. З огляду на це, **актуальність теми** нашої магістерської роботи не

викликає жодного сумніву: «Народні пісні Буковини у записах і дослідженнях Леопольда Ященка та їх вивчення у ЗЗСО».

Мета і завдання дослідження полягають у наступному:

- Зібрати відомості про життєвий і творчий шлях Л. Ященка;
- Висвітлити музикознавчу й диригентську практику керівника хору «Гомін»;
- З'ясувати особливості фіксації / збору текстів народнопоетичної творчості краю;
- Проаналізувати тексти фольклорного збірника «Буковинські народні пісні»;
- Визначити специфічні особливості побутування і функціонування фольклору Буковини;
- Описати аспекти співпраці фольклориста із відомими і малознаними народознавцями;
- Встановити внесок вченого-фольклориста в українську науку про фольклор.

Об'єктом дослідження є тексти фольклорного збірника «Буковинські народні пісні», статті і дослідження Л. Ященка з проблем побутування і функціонування народної лірики, праці про вченого.

Предметом дослідження є комплексна фольклористична і громадсько-культурна діяльність вченого-фольклориста.

Новизна роботи полягає в тому, що вперше у кваліфікаційній роботі зроблено спробу комплексного аналізу фольклористичного доробку Леопольда Ященка та його культурницької діяльності.

Методи дослідження: у дослідженні використовуватимемо описовий, структурно-типологічний, порівняльний, статистичний методи.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали і результати роботи можна використати при викладанні курсу «Усна народна творчість» у виші, спецкурсах і семінарах з відповідної галузі знань.

Практичне значення роботи полягає в тому, що зібрані матеріали й тексти фольклорного збірника можна використати при викладанні тем українського фольклору на уроках української літератури у школі, а також для організації і проведення позакласних і позашкільних заходів, приурочених до святкування державних і релігійних свят тощо.

Структура і зміст роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Розділ 1

Життєвий і творчий шлях фольклориста

Знаменитий музикознавець і фольклорист Леопольд Ященко належить до визначної когорти діячів сучасної української культури, який акумулював у собі фактично ціле суцвіття талантів - глибокого й непересічного науковця, справжнього диригента, самобутнього народного композитора, автентичного музиканта, поета-лірика, задушевного виконавця-співака і сопілкаря. Усією своєю невсипущою і багатогранною діяльністю Л. Ященко разом зі славнозвісним етнографічним хором «Гомін», який створив він сам, запалював у серцях українців вогонь любові до свого рідного краю, народу та його давньої культури, до матиного слова, без якого немає нації як такої. Улюбленими піснями він повсякчас нагадував сучасникам про давню і багатющу вітчизняну культуру, в якій так достойно відбилися сумні й радісні сторінки величної історії українського народу, його незнищений, непокорений дух.

У знакові для нашої країни дні з уст хору «Гомін», уперше в Києві після багатьох десятиліть заборони, 10 вересня 1989 року на першому Установчому з'їзді Народного Руху України в ошатному актовому залі Київського політехнічного інституту урочисто пролунав український національний (а тепер вже і державний) гімн «Ще не вмерла Україна» (на слова Павла Чубинського, музику Михайла Вербицького).

Хоровий колектив «Гомін» у той непростий час перший раз виконав гімн Миколи Лисенка на слова Олександра Кониського «Боже Великий, Єдиний» - твір, що його знають мільйони українців у цілому світі, а в нас, в Україні, він тривалий період був заборонений. Це стосується й не менш відомих пісень «Не пора, не пора, не пора» на слова Івана Франка і «За Україну» на слова Миколи Вороного, і «Ой у лузі червона калина» та багато

інших. Усі ці твори були за вказівкою незаслужено «забуті» й заборонені, а серед них і стрілецькі, і повстанські та інші патріотичні пісні.

1.1. Біографічні відомості і праці

Народився Леопольд Іванович Ященко 2 червня 1928 року у Києві. Вищу освіту здобув у Київській державній консерваторії за спеціальністю «музикознавець-фольклорист». Далі у 1954 році закінчив денну аспірантуру при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії Наук України. Після того Л. Ященко повністю заглибився у стихію народної пісні. Тут він пропрацював з 1957 по 1968 рік. У 1961 році захистив кандидатську дисертацію на тему: «Українське народне багатоголосся».

У той період життя, а особливо - після захисту дисертації, опублікував цілий ряд інших праць.

Новим словом в історії українського музичного мистецтва стала невеличка монографія про композитора, диригента і фольклориста П. Демуцького (К., 1957) [76]. На цю подію схвально відгукнувся мистецтвознавець М. Гордійчук, зазначивши, що це перший такий музикознавчий портрет [33, с. 137-138].

Упродовж тривалого часу народознавець записував тексти й музику українських народних романсів, робота над якими увінчалася виходом окремої праці (К., 1961) [64]. Про збірник українських народних романсів схвально відгукнувся український літературознавець і фольклорист, випускник філологічного факультету Чернівецького, тоді державного, університету Ф. П. Погребенник [52, с. 144-146], який, до речі, написав і захистив дисертацію про українського письменника, фольклориста і священика С. Воробкевича.

Іноді вчений на сторінках фахового журналу «НТЕ» порушував важливі теми співіснування народної пісні і сучасності [75, с. 10-19].

«Коронною» монографією вченого стало «Українське народне багатоголосся» (К., 1962), що була опублікована на основі дисертаційної праці [78]. Заявлена наукова тема не обмежилася тільки дослідженням, бо

наступного року було видруковано великий за обсягом фольклорний збірник пісень «Українське народне багатоголосся», до роботи над яким долучилися З. Василенко, М. Гордійчук, А. Гуменюк, О. Правдюк і Л. Ященко, який написав ще й передмову [59].

Етапним явищем у житті і творчості Л. Ященка стали «Буковинські народні пісні» (1963) [3], куди переважно ввійшли пісні, записані в експедиціях 1953-1959 років на Івано-Франківщину та Чернівеччину. Упорядник не лише систематизував зібрані тексти, але й написав розлогу вступну статтю до збірника [74, с. 7-28]. Про цей, справді великий фольклорний фоліант з'явилося чимало відгуків у часописах Буковини і України. Відгукнувся у фаховому журналі «Народна творчість та етнографія» тодішній працівник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Рильського, випускник філологічного факультету Чернівецького університету М. Пазяк [44, с. 98-100]. Збірці передував допис М. Гуця та Л. Ященка про фольклорну експедицію на Станіславщину і Буковину, у якому вони поділилися здобутками фольклорних текстів та особливостями їх побутування і записування [9, с. 149-150].

Успіхом увінчалася фольклорна добірка О. П. Довженка «Материні пісні» [32, с. 66-80], тексти до якої збирав сам письменник і кіномитець, а матеріали підготували О. Підсуха та дружина О. Довженка – Ю. Солнцева. Л. Ященко здійснив музичну редакцію збірки.

Відразу ж за цим фольклорист підготував на сторінках «Народної творчості та етнографії» добірку нових ліричних та жартівливих пісень Буковини зі свіжих записів [28, с. 79-83].

Окремою збіркою було опубліковано матеріали із рукописних збірок «З альбомів збирачів народних пісень» [11], до якої ввійшли пісні, записані від учасників художньої самодіяльності Л. Ященком. Передмову написав його колега по музикознавчому цеху М. Гордійчук.

Надалі, скооперувавшись із випускником філологічного факультету Чернівецького університету Р. Пилипчуком, Л. Ященко підготував для

«Народної творчості та етнографії» фольклорну добірку «Рідні пісні Соломії Крушельницької» [54, с. 65-72]. До речі, Р. Пилипчук був країнином С. Крушельницької.

Невтомний фольклорист і музикознавець пильно стежив за поповненням рукописних фондів ІМФЕ і регулярно подавав нові добірки записів народної творчості на сторінках «НТЕ». Тут постійно з'являлися нові записи кореспондентів журналу. Л. Ященко готував тексти до друку й писав вступні замітки до них [62, с. 74-80; 63, с. 70-75].

Дедалі більше фольклорист отримував насолоду від упорядкування й видання народознавчої спадщини тих сподвижників, які залишили по собі не завершеними рукописну спадщину. У 1966 році він упорядкував добірку й написав вступну замітку до записів маловідомої фольклористки Є. Ніс: «Українські народні пісні з голосу Євдокії Ніс» [61, с. 74-77].

Буковина і Наддністрянщина іще довго вабили його професійний інтерес, тому у 1966 році він записав і підготував добірку пісень Наддністрянщини, до якої додав вступну замітку [49, с. 88-93].

Упродовж творчого життя Л. Ященко проявляв жвавий інтерес до фольклорних регіонів України, які час до часу відвідував їх, робив певні нотації. Цікавим мистецьким явищем стала збірка «Лемківські співанки», фольклорні матеріали до якої зібрав і упорядкував М. Соболевський, а фахову передмову написали С. Грица і Л. Ященко [24].

Значно пізніше дружина Л. Ященка – Лідія Орел (відома українська етнографиня) підготувала «Нові записи пісень Романівки» (малої батьківщини М. Рильського), мелодії до яких розшифрував вчений [41, с. 61].

На початку ХХІ століття Л. Ященко записав і упорядкував невеличкий фольклорний збірник «Пісень Черкащини» [50].

1.2. Життєві випробування

У наступні роки його фахові й талановиті обробки українських народних пісень співало чимало хорових колективів столиці й України. Він справді працював як одержимий. У маестро завжди було багато творчих

задумів. Наприкінці 1950-х у Київському університеті ім. Т. Шевченка його колега й однодумець Володимир Нероденко створив прекрасний фольклорно-етнографічний ансамбль «Веснянка». І от 31 грудня 1959 року «Веснянка» вперше (в кількості 40 осіб) у новеньких, щойно виготовлених свитках, вийшла на людні вулиці Києва з репертуаром колядок та щедрівок. Тоді це була справжня сенсація після багатьох років утисків, заборон і переслідувань. Учасники колядували біля міської ялинки, а із цим колективом разом співав і Леопольд Ященко з кількома своїми хористами.

Фольклорист дієво допомагав учасникам новорічних щедрувань добирати відповідний репертуар, зорганізовувати нові чоловічі й дівочі ватаги, часто розучував з ними пісні, серед яких були й ті, які власноруч записав у селах Київщини. Той період нашої історії називався хрущовською «відлигою». У Києві напівлегально розгорнув свою діяльність славнозвісний «Клуб творчої молоді», а на українському літературному обрії заявила про себе блискуча когорта поетів-шістдесятників: Ліна Костенко, Іван Драч, Микола Вінграновський, Дмитро Павличко, Борис Олійник та ін.

Однак «відлига» ця, на жаль, була короткочасною. Вже у 1965-1966 роках по всій Україні прокотилася хвиля безпідставних обшуків і репресій над «інакодумцями» і «незгодними». Їх звинувачували найперше в тому, що вони мали сміливість висловлювали власну, неприйнятну для тодішньої влади, думку з приводу тих чи інших політичних подій та літературно-мистецьких явищ. Насамперед це тоді кваліфікувалося як «підривна» діяльність проти радянського ладу, за що таких працівників звільняли з роботи, відправляли в концтабори Сибіру й Колими.

Музикознавця Л. Ященка звільнили за те, що він підписав (разом із дружиною Л. Орел) у квітні 1968 року колективного листа до радянського уряду з приводу закритих судових процесів у Москві, Ленінграді і Києві над «інакодумцями». У тексті листа йшлося про численні порушення принципу гласності суду, яку мала забезпечувати тодішня радянська конституція. Колективний лист підписали 139 осіб, серед яких були робітники, службовці,

вчені, письменники, діячі культури і мистецтва. Якимсь чином лист потрапив за кордон, його одразу ж передавали західні радіостанції, для правдивості називаючи й прізвища підписантів. Це одразу послужило підставою для репресій для підписантів. А постраждали насамперед працівники «гуманітарного фронту», зокрема науковці інститутів АН України: Інституту літератури ім. Т. Шевченка, Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського, Інститут мовознавства ім. О. Потебні, Інституту історії України та ін. Так тоді цинічно й нахабно розправлялася комуністична влада з усіма тими, хто так безвідповідально ставився до конституції та своїх обов'язків. «Репресії 1965-1966 рр., - писав Георгій Касьянов у книжці «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980 років», - були першою превентивною політичною реакцією тоталітарної системи на розвиток інакомислення в цілому. Метою «першого покосу» в Україні було викорінення інакомислення як суспільного явища. Оскільки тут воно не могло активно проявитися інакше як у формі національно-культурного відродження, основний удар був спрямований саме проти його діячів».

Тривалий період плідно працюючи з ним в одній установі, М. Гуць добре знав його по роботі, не раз бував у спільних фольклористичних експедиціях. Це був справжній науковець-фольклорист за покликанням. Попри те, що він народився й виріс у великому місті, однак пристрасно любив народну пісню. Музикознавець завжди знаходив спільну мову з її численними носіями - простими селянами різного віку. Він умів віднаходити в кожному селі особливо дорогоцінні перлини народної творчості. Напевно, ці виняткові якості йому передалися в спадок від його предків, бо він змалку залишився сиротою. Рідної матері - викладачки української мови і літератури - не пам'ятав зовсім.

1. 3. Історія керування хором «Гомін»

Далі почався період безробіття. Однак Л. Яценко виявився не з тих, які здаються і стають на коліна, хоч становище було критичне: дружина на той

час лежала хвора в лікарні, вдома залишалося двоє малих дітей. Працівники ідеологічного відділу місцевих органів влади пропонували йому вихід: офіційно покаятися через пресу, принагідно звинувативши своїх побратимів (їх називали тоді «націоналістами»). І тільки після цього йому обіцяли роботу за фахом і матеріальне забезпечення. Дехто із відомих людей так і зробив, зганьбивши себе. Але Л. Яценко на це не пішов, не підкорився.

Та, на превеликий жаль, ці гарні починання задушили у сповитку. У 1971 році хор «Гомін» був ліквідований як неблагонадійний і «націоналістичний», а його учасників почали всюди переслідувати.

Остаточо «Гомін» був фактично розпущений 20 вересня 1971 року, хоча офіційно про це ніхто не заявляв. Того трагічного для колективу дня в палаці «Харчовик» було скликано збори колективу в присутності партійних керівників. Керівник хору композитор Л. Яценко та ще кілька хористів спробували захистити як колектив, так і саму ідею етнографічного ансамблю, «не прив'язаного» до сцени, але їх не почули. А рівно за тиждень, 28 вересня 1971 року, відбулося закрите засідання президії Спілки композиторів України, на якому Л. Яценка було відраховано з її членів.

Відповідні документи, які висвітлюють причини розпуску «Гомону» та фактичне вигнання його керівника зі Спілки композиторів України, зберігаються в архіві установи. А причина була банальна - хор «Гомін» у такому складі і з таким репертуаром не вписувався в компартійну програму і мав яскраво виражений національний характер. Фактичним приводом до розправи було найперше те, що деякі учасники хору взяли участь у вшануванні Тараса Шевченка біля його пам'ятника 22 травня, а це тоді заборонялося. Закидали також надмірне, з офіційної точки зору, захоплення «архаїкою» та ігнорування пісень українських «радянських» композиторів, пісень братніх народів і таке інше.

З часом, дуже влучно про цей жахливий період нашої історії, про задушливу атмосферу в Україні, сказав художник і скульптор Іван Гончар, однодумець і духовний батько Л. Яценка, який був також гнаний і

переслідуваний кадебістами: «Щось жахливе чинилося в духовному житті моєї країни, - з болем писав він. - Підносили спритних, звеличували словоблудів, брехню підкладали під голови й накривалися нею, ніби периною. Там, де треба було людину підтримати, - приструнчували її і карали. Де годилося посприяти - заводили в «опальні» реєстри. Безгрішних робили грішними, таланту створювали нестерпні умови. В якій ще країні могло таке бути?! А в нашій - було. Зуміли! Вчили всіх іти в офіційну ногу, не мати власної думки, дотримуватися градації «верхів» і «низів». Підрубували коріння національного, вдосконалювали в культурі так зване мистецтво диктату, «є-такої-думки» й телефонного прокурорства. Знецінювалися поняття честі й моралі, все порядне і непарадне, чесне і непересічне потрапляло в залежність від верткої посередності, від непрофесіоналізму. Не просто застій. Духовне зубожіння, зневіра, відчай. За цим стоять конкретні імена. Народ їх знає».

Тоді, якщо врахувати, що в той час був ліквідований і хор «Жайворонок» - базовий колектив Міністерства культури України, який був створений для впровадження в побут сучасних свят і обрядів, то стає зрозуміло, що удар був спрямований не так проти самого Л. Яценка і його колективу, як проти нашого національного відродження, проти мови, народної культури.

Відлучений від Спілки композиторів, Л. Яценко формально став, як тоді казали, «тунеядцем». За це він три доби відбував у камері попереднього ув'язнення. Та коли його тут зі сльозами на очах у відчаї відвідала дружина, він спокійно сказав: «Лідонько, а нотного паперу ти мені не прихопила?». З цієї надуманої халепи його визволили Платон Майборода і Михайло Кречко. Далі, звісно, були і багаторазові допити в КДБ, і обшуки у квартирі. Однак там, крім численних фольклорних матеріалів, що дуже розлючувало тих посіпаків, на щастя, нічого істотного не знайшли. Тоді Л. Яценкові пощастило уникнути найгіршого – ув'язнення. Л. Орел у дописі «До

біографії мого чоловіка Леопольда Івановича Ященка» написала про цей період його життя [38, с. 207-216].

Надалі - знову треба було перекваліфіковуватись. Тепер він уже працював муляром на будівництві.

Та поновили Л. Ященка у Спілці композиторів лише у 1989 році. Але за той період митець не складав рук, намагався продовжити розпочату справу, реалізувати свої творчі задуми. Влітку 1984 року він знову організував хор на лоні природи. Цього разу - у Гідропарку, де виступив із ним на святі Івана Купала. Та згодом знову почали створювати всілякі перешкоди, навіть у часи так званої «перебудови». У 1986 році Дніпровський райвиконком категорично заборонив Л. Ященку проводити народне свято Купала в Гідропарку, бо, мовляв, воно не радянське, не сучасне. Перед кожним виступом йому доводилося ходити по всіх вищих інстанціях, випрошувати дозвіл і візувати репертуар колективу.

Але хор відновив роботу, і крок за кроком нарощував свій мистецький потенціал. Фактично то був той самий «Гомін», на тих же творчих засадах, що й раніше.

Головною метою хору «Гомін» було відродження народних традицій не тільки на сцені, а, насамперед, у побуті. Тривалий період репертуар хору «Гомін» був багатий і розмаїтий.

Українських народних пісень, які співав хор «Гомін», було кількасот. З них чимало вивчено на репетиціях хору та ансамблів, що входили до його складу (академічний ансамбль «Криниця», ансамбль автентичного фольклору «Радосинь», чоловічий гурт «Козаки», народні музики - родина Вербовецьких), якими також керував Л. Ященко. Решта творів – це пісні, які учасники хору знали раніше, їх співають не на сцені, а на вулицях, на майданах, в парках, у транспорті. Співають завжди: коли їдуть на репетицію чи з репетиції, на концерт чи з концерту. Їх завжди з насолодою слухаюли перехожі, пасажери. У репертуарі хору особливо (що прикметно) щедро

представлена календарно-обрядова поезія, що охоплює весь річний цикл: колядки та щедрівки, веснянки, купальські, петрівчані, обжинкові пісні.

Колись про відродження «Гомону» розповідав сам Л. Ященко: «Поки я був членом Спілки композиторів України, - згадував він, - у видавництвах продовжували друкувати мої, заплановані раніше, книжки й збірники. Але після виключення зі Спілки шлях до видавництв, як і до радіо та телебачення, мені був відрізаний. Отож довелося міняти професію. Працював муляром на Баришевському заводі «Молния», в радгоспі на Васильківщині, добуваючи цеглу, розбирав старі будівлі на Подолі. Наприкінці 1983 року заснував етнографічний ансамбль у Музеї народної архітектури та побуту України для обслуговування відвідувачів». Про цей період життя і діяльності Л. Ященка написала його дружина Л. Орел [39, с. 193-207].

У подальшому оцей невеличкий ансамбль став серцевиною відроджуваного «Гомону», який ще довго йшов тернистою дорогою свого існування. «Влітку 1984 року, - продовжував Л. Ященко, - я випадково довідався, що адміністрація Гідропарку має намір влаштувати свято Купала, і вирішив підключитися до нього з музейним ансамблем. Проте дирекція (певна річ, під тиском керівних органів) заборонила ансамблеві не лише виступати за межами музею, а й поповнювати колектив сторонніми людьми - ентузіастами народного мистецтва. Об'єктивно це зводило нанівець усі наші зусилля (і не тільки наші), бо що то за свято Купала без народнопісенної основи, без участі людей, закоханих у народні звичаї?

У пригоді стали жінки-пенсіонери. Вихідці із сіл, вони вже віддавна збиралися на алеях Гідропарку і співали для власного задоволення вечорами, аж луна йшла. Познайомившись із ними, я запропонував вивчити низку купальських пісень та хороводів, і ми з успіхом виступили на святі імпровізованим хором» [77, с. 27].

У подальшому прикрі моменти в житті «Гомону» не припинялися. М. Гуць пригадував, як 8 жовтня 1989 року у Палаці культури Київського політехнічного інституту «Гомін» вітав своїми піснями заслуженого ювіляра

Дмитра Павличка. Настрій учасників був урочистий, піднесений. Виступали достойно. Після концерту хтось запропонував піти з піснями до пам'ятника Тарасові Шевченку. Але була й інша - поїхати на тодішню площу Жовтневої революції. Хористи пристали до другої.

Тоді на площі співали ліричні пісні, в тому числі й на слова Т. Шевченка. До гурту приєдналися 6 осіб з українськими національними прапорами. Наразі, коли почали виконувати Шевченків «Заповіт», підійшли міліціонери і наказали забрати прапори. Гомінчани їх не послушали. Охоронці правопорядку накинулися на прапороносців з гумовими кийками, вирвали прапори з їх рук і понівечили, а хлопців били й волочили до заграбованих автобусів, яких тут було дуже багато. Обуренню людей-слухачів не було меж. Учасники виступу разом із масою народу попрямували до міськвиконкому, представникам якого передали ноту протесту.

За якийсь час хлопців звільнили, повідомивши, що міліція правильно вчинила, бо то, мовляв, був мітинг, на проведення якого не було дозволу. Насправді ж «мітингу ніякого не було, а тільки звучала пісня, котра й викликала таку жорстоку реакцію», як потім слушно наголошував Л. Ященко.

Усе це вже, як згадують численні учасники хорового колективу, - історія. Хоч і сумна, але в минулому. Надалі хор «Гомін» вільно, без перешкод міг виступати з будь-якою програмою - чи то з колядками та щедрівками, чи з веснянками на лоні природи, де в пишних віночках, сплетених із пахучих польових квітів, у веселково застрілених косах і в мальовничих народних строях. Гомінчани водили таночки-хороводи, до яких долучалася молодь із глядачів. «Гомін» проводив обжинки на території Музею народної архітектури та побуту, де хористи в супроводі пісень жали або косили жито, складали його в копи та виконували іншу роботу, пов'язану з обрядом жнив; чи пишно відзначали свято Івана Купала, яке збирало тисячі й тисячі киян у Гідропарку на березі біля Венеціанської затоки.

Надалі була заведена традиція, згідно якої щороку на Різдвяні свята хор «Гомін» у переповнених залах виступав з колядками і щедрівками на сценах столичного Будинку вчених, Будинку художника або Культурного центру «Золоті ворота» тощо. Такою ж незмінною традицією було колядування біля міської різдвяної ялинки. Нині українці мають можливість вільно плекати народні звичаї, співати патріотичні пісні. Учасникам колективу запам'яталося, як 1 січня 1972 року міліція брутально розігнала щедрівників, що зібралися до новорічної ялинки біля філармонії, і кількох учасників заарештувала на 15 діб й забрали до буцигарні.

Учасники хорового колективу згадують, що до колядково-щедрівкового репертуару «Гомону» входили пісні зі світськими мотивами, які корінням своїм сягають углиб століть, ще в дохристиянські часи, і християнсько-релігійними, що виникли пізніше і тісно переплелися з ранніми. Такі тексти змальовують життя і світогляд українського народу в його історичному розвитку. Серед інших жанрів календарно-обрядової поезії колядки та щедрівки найбагатші мотивами, найцікавіші, найпоширеніші і найпоетичніші.

Серед численних колядок і щедрівок, що їх виконував хор «Гомін», є чимало рідкісних, оригінально інтерпретованих Л. Ященком, який гідно продовжував традиції М. Лисенка, О. Кошиця, М. Леонтовича, а саме: «Прилетіла ластівочка», «А в цьому дворі красная панна», «На горі, горі, в шовковій траві», «Ой красна-рясна в лузі калина», «Стояла сосна серед Дунаю», «Ой у Києві та й на торгові» та багато інших творів.

Останню колядкову пісню виконував тільки чоловічий склад хору. Такий твір особливо вражає. Тут відчувається неймовірний перегук голосів - дзвінконебесних тенорів зі срібнозвучними баритонами та оксамитово-м'якими ніжними басами, що подекуди співають соло, передаючи зміст її у формі діалогу, - зливається в могутню гармонію краси, котра закарбовується у тих, хто пильно слухає, навіки. А якщо ще й зважити, що серед слухачів часто є багато дітей, чимало з яких є й безпосередніми учасниками концерту,

то з повним правом можемо сказати, що навіть заради них такі концерти дуже важливі. Адже пісні формують і розкривають дитячу душу, виховують високі моральні якості - гуманізм, доброту, прагнення жити за законами правди. Такі тексти розповідають їм у поетичній формі сторінки життя українського народу, дають їм високу естетичну насолоду, будять дитячу буйну фантазію, уявно переносячи їх у якийсь особливий, чарівний світ, де реальність переплітається з казкою. Разом із тим, вони мають великий вплив на дитячу психіку, входять у свідомість і пам'ять дитини на все життя, як щось надзвичайно гарне, повчальне, неповторне.

Тут варто згадати, що яскравим прикладом цього є твори видатних письменників, побудовані на власних дитячих враженнях від таких пісень, - новела Василя Стефаника «Мої приятелі» та повість Олександра Довженка «Зачарована Десна». Давня колядка про коня і лицаря, яку слухали в дитинстві майбутні письменники, у подальшому вилилася у їхній творчості у картини із зображенням колядування та відтворенням якогось таємничого, святкового настрою в батьківських оселях і своєї дитячої поведінки під впливом цієї пісні. В. Стефаник з цього приводу писав таке: «Столи білі і понакривані, і білий хліб: я маю на печі чотири роки. Перед вікнами у снігу колядує братство. Я ще не знав тоді, що ті братства переходили до нас з Києва. Гримить коляда, як грім, моя мама успокоює мене і сестру мою Марію, що це прийшли браття, як вони гарно себе називали. А коляда говорила потужним голосом про лицаря, що сукав три свічки. При першій свічці личенько вмивав, при другій свічці суконки вбирив, при третій свічці коника сідлав.

Ви, мої приятелі, не мали би мене за мене, що я хотів бути таким лицарем. Ногами бив'єм до печі, аж моя мама напімнула, що я не конче маю піч розвалити».

З великої кількості родинно-побутових пісень: про кохання, жартівливих у мистецькому озвученні Л. Яценка «Гомін» виконував «На

добраніч усім на ніч», «Скриплять нові та ворітечка», «Через гору та в лісок», «Ой послала мене мати», «Летіли лебеді понад став» та багато інших.

Народні пісні в записах і обробках Л. Ященка співають народні хори «Либідь», «Імбир», ансамбль пісні і танцю «Дарничанка», ансамбль «Козацькі забави» та чоловічий ансамбль хору імені Г. Верьовки (Київ), капела бандуристів «Карпати» та хор «Вірли» (Львів), хори та ансамблі в Тернополі, Запоріжжі, Опішні, в інших містах України та далеко за її межами.

Хор «Гомін» виконував чимало творів на слова Т. Шевченка («Заповіт», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи мої», «Зоре моя вечірняя», «За байраком байрак», «Ой не п'ються пива-меди»). Серед них - «Ой чого ти почорніло, зеленее поле» (про трагічні для України бої під Берестечком в 1651 році). Тоді українське військо під керівництвом гетьмана Богдана Хмельницького було, на жаль, розбите багаточисельними військами польської шляхти. Від виконання цієї пісні-реквієму, сповненої драматизму, мороз проймає по шкірі:

«Ой чого ти почорніло,
Зеленее поле?
Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили».

Л. Ященко, відроджуючи пісню в побуті українського народу, для охочих поспівати запровадив масові недільні співи. Під час таких занять учасники згадували відомі та призабуті пісні, вивчали нові. Таким чином готувалися певні резерви, із яких постійно поповнювався хор і які брали участь у традиційних українських народних святах.

Бувало й так коли відзначали Дні Києва, Л. Ященко охоче збирав у Центральному парку культури і відпочинку столиці України чимало хороших колективів міста. Він цілеспрямовано збирав людей до співу під девізом: «Співаймо разом!», бо завжди вважав, що пісня активно живе доти, доки її співають, пропагують серед людей.

Знаковими і пам'ятними вечорами до пізньої ночі дзвінко лунали на схилах Дніпра у натхненному виконанні самодіяльних артистів, яким з ентузіазмом підспівували присутні, популярні українські народні й пісні літературного походження: «Ой у лузі червона калина», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи мої», «Зоре моя вечірняя», «Ой у лісі на полянці», «Сховалось сонце за горою», «Ой у лузі та ще й при березі», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Їхав, їхав козак містом», «Повіяв вітер степовий», «Ой вербо, вербо», «Цвіте терен» та багато інших.

Українські народні пісні, які пропагував Л. Ященко зі своїм хором «Гомін», - в найкращих своїх вимірах - це символ волі, героїки, мужності, всіх чеснот і високої моралі. Йдучи в похід, наголошував поет Андрій Малишко, «воїн бере з собою зброю, хліб і пісню. Зброю - для бою, хліб - для життя, пісню, як душу народну, як найсвітліший спогад про дорогих йому людей і товаришів».

Тривалий час у колективі «Гомону» пісня була і хлібом, і зброєю. Це духовний хліб, яким ми живимося і підживлюємо інших, це духовна зброя, якою перемагаємо в невеселі часи нашого буття. І ніякі ворожі сили не зможуть вбити її, як би цього не хотіли, як не зможуть знищити і України.

«О, пісне! Від народу кров і плоть

Ти узяла, щоб лиш йому служити.

Тебе ніхто не зможе побороть,

Бо вільний дух твій правдою повитий!»

- наголосив Максим Рильський у поезії «З народного напившись джерела», підкреслюючи волелюбність і невмирущість нашої пісні.

Неперевершений хор «Гомін» Л. Ященка - високий зразок служіння своєму народу, вартий наслідування. Л. Ященко одержав заслужені нагороди - він лауреат премії ім. Павла Чубинського (1992), Національної премії України ім. Тараса Шевченка (1993). Того ж 1993 року йому присудили премію фундації доктора Дем'яніва «Свобода і мир для України». Хоровий колектив «Гомону» - лауреат республіканського фестивалю «Дзвін-91», йому присвоєно мистецьке звання «Народного».

Усенародна любов і повага до фольклориста і мистецтвознавця, керівника хору «Гомін» вилилася у численних дописах про нього і його діяльність у пресі, а надалі - у великій книзі спогадів «Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів» (Упорядники Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К., 2024) [25]. До видання ввійшли спомини багатьох учасників хорового колективу «Гомін»: М. Гуця [6; 7;], Л. Іваннікової [14], М. Іванюка [16], М. Кагарлицького [18; 19; 20], М. Литвина [27], С. Маслака [31], Л. Орел [40], Л. Пархоменко [45], Г. Пашкевич [46], В. Пепи [47], Р. Свириди [56], Б. Фільца [66], О. Хом'як [67] та ін.

Відомо, що кожен митець приходить у життя виконати свою особливу місію: для свого краю, свого народу, своєї Вітчизни. Леопольд Ященко з честю ніс свій хрест, без нарікань на долю, невтомно працював задля збереження і збагачення пісенної скарбниці України. Учений-фольклорист, диригент-мистецтвознавець, громадсько-культурний діяч спочив у святій українській землі 2 квітня 2016 року. Похований у Києві на одному із кладовищ.

Леопольд Іванович Ященко – справжній пісенний символ сучасної України - волелюбною і незламною, яка, незважаючи ні на що, впевнено йде вперед з могутньою піснею, що дедалі більше розкривається і стає непереможним нашим національним бастионом, особливо у наші буремні дні.

Розділ 2

Фольклор Буковини у записах і дослідженнях Леопольда Ященка

Північна Буковина - один із наймальовничіших куточків України, край надзвичайно чарівної природи і багатющих народномистецьких традицій. Вроджена поетична вдача буковинців і їх природний потяг до краси проявляються у найрізноманітніших сферах: у прекрасних мелодійних піснях, в запальних танцях, барвистому вишитому одязі, у писанкарстві, у різьбярстві, килимарстві, лозоплетінні тощо.

Давнє житло буковинські селяни щороку прикрашають барвистим орнаментальним розписом, і не лише всередині хати, як всюди по Україні, але і ззовні. І певно не один подорожній, потрапивши в буковинське село, щиро милувався з такої розмальованої хатинки, причепуреної, немовби дівчина на виданні. Милувався і проймався симпатією до її мешканців, не відаючи навіть, хто вони.

2.1. До історії вивчення фольклору Буковини

Упродовж віків Буковина перебувала під владою чужоземних поневолювачів - Туреччини, Австро-Угорщини, Румунії. Віками душилося українське слово, українська пісня, прекрасне народне мистецтво. За часів панування боярської Румунії особливо посилювався національний гніт, провадилася примусова румунізація українського населення. Українські школи були майже цілком ліквідовані, а українська мова заборонена.

Та незважаючи на тяжкі утиски, мешканці Буковини свято берегли свою мову й культуру і ніколи не втрачали усвідомлення своєї кровної єдності з українським народом. Колись тривала соціально-економічна відсталість краю, неграмотність більшості його населення до певної міри сприяли законсервуванню народних звичаїв і традицій. Не сприймаючи офіційної чужої мови й культури, народ жив своїм самобутнім духовним

життям, а рідна пісня, виплекана в щоденній тяжкій праці і боротьбі за існування, була чи не єдиною його розрадою і порадицею.

Національно-визвольний рух, що почав інтенсивно розгортатися в західноукраїнських землях з другої половини XIX ст., охопив і Буковину, яка на той час також була в складі Австрійської імперії. Серед передових культурних діячів краю пробуджується інтерес до місцевого фольклору. Чимало зробили у справі збирання народних пісень Ю. Федькович (1834-1888), С. Воробкевич (1836-1903), Г. Купчанко (1849-1904), Є. Ярошинська (1868-1904), О. Маковей (1867-1923), О. Кобилянська (1863-1942). Свої записи вони друкували переважно в періодичних виданнях та літературних альманахах. Мотиви народної поезії вони широко використовували у власній творчості.

Найбільш повно зразки буковинського пісенного фольклору представлені в «Сборнике песен буковинского народа» (К., 1875), складеному А. Лоначевським із записів Г. Купчанка. Чимало записів буковинських пісень містить у собі також збірник Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (М., 1878).

Перші епізодичні записи пісенного музичного фольклору Буковини (70-і роки XIX ст.) пов'язані з іменами Ю. Федьковича та С. Воробкевича. Особливістю цих записів є переважно популярний прикладний характер. Ю. Федькович і С. Воробкевич не записували народні мелодії спеціально з науково-етнографічною метою. Виходячи з практичної потреби створення навчального репертуару для школярів та молоді, вони складали власні пісні на відомі народні мелодії. Саме такий характер мають збірники Ю. Федьковича «Співаник для господарських діточок» (Відень, 1869), «Руські церковні і народні коляди і щедрівки» (Львів, 1873) та С. Воробкевича - «Збірник пісень для шкіл народних нижчих і реальних» (Чернівці, 1870) та «Співаник для шкіл народних» у трьох частинах (Відень, 1889).

Кілька буковинських народних пісень (серед них дві пісні з нотами) Ю. Федькович опублікував у журналі «Нива» (Львів, 1865, № 1, 8-9). Ряд зразків

музичного фольклору, зібраних Ю. Федьковичем та С. Воробкевичем, зберігаються в рукописних фондах Інституту літератури імені Т. Шевченка НАН України. Окремі буковинські народні мелодії надруковано також у збірнику П. Бажанського «Русько-народні галицькі мелодії» (1905-1912).

Для ґрунтовної науково-етнографічної праці в галузі музичного фольклору на Буковині бракувало фахівців. Щодо цього їй менше пощастило, ніж Галичині, де працювали такі видатні фольклористи, як Ф. Колесса, І. Колесса, С. Людкевич, О. Роздольський та ін.

Окремі ентузіасти народного мистецтва збирали пісенний фольклор і під час румунської окупації. Серед них О. Тимінська, за фахом піаністка, яка багато років працювала концертмейстером у Чернівцях. Ще в 30-х роках вона записала в різних місцевостях Буковини понад 300 пісень, не маючи в той час жодної надії на їх опублікування. Частина записів О. Тимінської введено до збірника Л. Яценка «Буковинські народні пісні» (1963) [3].

Чимало пісень записав у цей же період учитель з Кіцманського району І. Димурак. Окремі його записи опубліковано вже в другій половині ХХ століття.

Кілька невеликих нотних збірок пісенного фольклору опублікував у 30-х роках хоровий диригент М. Бойченко. Серед них важливіша - «Буковинські народні пісні із села Чункова» (Чернівці, 1935). Всі свої записи М. Бойченко подає у власній хоровій гармонізації.

Звільнення Буковини з-під боярського ярма і возз'єднання її з великою / материковою Україною в 1940 році відкрило нову сторінку в історії краю. Широко, небачені раніше перспективи відкрилися і для розвитку та популяризації народної творчості. В багатьох місцевостях створено хорові та танцювальні колективи, які в своїй роботі спираються на місцевий пісенний фольклор і популяризують кращі його зразки.

На Чернівеччині (у Північній Буковині) працював цілий загін активних збирачів народної творчості. Це викладач Чернівецького педагогічного училища Г. Шевчук, який сам опрацьовував свої записи для концертного

виконання, викладачі Чернівецького університету О. Романець та Г. Сінченко, лаборант кафедри філософії університету І. Середюк, працівник Глибоцької районної газети М. Ревуцький, вчитель Вижицької середньої школи Г. Шулик, лікар Кельменецької лікарні І. Безручко, інспектор Вижицького районного відділу народної освіти М. Іванюк та багато інших. Чимало цінних записів буковинського музичного фольклору зробив вихованець Київської консерваторії П. Мотуляк.

Довгий час на Буковині жив і працював композитор Богдан Крижанівський (1894-1955), який чимало зробив у ділянці збирання і художнього опрацювання буковинського фольклору.

Діяльність збирачів фольклору на Буковині об'єднувала і спрямовувала секція фольклористів при Чернівецькому обласному будинку народної творчості. Такі ж секції працювали і при районних будинках культури. Обласний будинок народної творчості час від часу проводив з ними семінари та організовував консультації досвідчених фахівців. До роботи із вивчення культури й побуту рідного краю у деяких місцях залучалися також школярі.

Із початку 1949 року в Чернівцях функціонує Буковинський ансамбль пісні і танцю, який популяризує по всій Україні кращі зразки місцевої піснетворчості. Цілий ряд народних пісень з репертуару цього колективу Л. Ященко ввів до свого збірника. Це «Ой кину я бук на яму» («Тандріта»), «Ой весно, весно», «Буковино, Буковино» та ін. Тривалий період ансамблем керував Народний артист України А. М. Кушніренко, який був особисто знайомий із Л. Ященком, співпрацював із ним.

Значну пошукову роботу зі збору народнопоетичної творчості рідного краю проводить Чернівецький національний університет імені Юрія Фендковича силами студентів та викладачів кафедри української літератури і сучасної української мови під час фольклорної та діалектологічної практики. У другій половині XX століття в області видано кілька фольклорно-літературних збірників та альманахів, де представлені також записи музичного фольклору. Це «Буковина в піснях» (1957) [2],

«Буковинська естрада» (1958), «На оновленій землі» (1961) та ін. Зразки пісенного фольклору епізодично публікувалися також у періодичній пресі та в «Репертуарних листівках», що їх видавав обласний будинок народної творчості.

Учасникам експедицій ІМФЕ імені М. Рильського НАН України неодноразово доводилося зустрічатися на Буковині з прекрасними знавцями - носіями народної поезії, які зберігають у своїй пам'яті цілі скарби пісенного фольклору. Такими виявились, зокрема, тодішня колгоспниця Г. В. Єремійчук з с. Шипинці Кіцманського району та домогосподарка К. О. Дутчак з с. Лужани цього ж району. Від кожної з них було записано понад 30 пісень. Багато прекрасних народних мелодій записано від жителів с. Шипинці Д. Ю. Сакалюка, О. М. Івасюка, К. К. Бойчука, Н. Т. Проданюк, домогосподарки з м. Вашківці Є. М. Собко та багатьох інших.

А в с. Черногузи Вижницького району учасники експедиції познайомилися з обдарованою народною співачкою Ф. Ф. Гулей, яка не тільки знала багато народних пісень і добре їх виконувала, але й сама записувала в своєму селі зразки місцевого фольклору на магнітофонну плівку. Із самих лише записів Ф. Ф. Гулей можна було б скласти окрему збірку народних пісень села.

Спостереження в галузі народного музичного побуту свідчать про велику життєвість і силу народнопісенних традицій, а також і про те, що усна народна пісенність не лишається законсервованою в своїх формах і змісті. Вона продовжує розвиватися і в наш час, насамперед у сільських місцевостях.

Народнопісенна творчість Буковини має чимало яскравих самобутніх рис, але разом з тим вона позначена певною стильовою неоднорідністю, що є природним результатом відмінностей географічного розташування та економічних умов розвитку окремих районів краю. З етнічно-географічного погляду Чернівецька область не становить якогось цілісного масиву. Західна частина області (Вижницький і Путильський райони) гірська. Її населяють

гуцули, в побуті і культурі яких дуже багато спільного з їх родичами - гуцулами сусіднього Косівського району Івано-Франківської області.

Найхарактернішим жанром музичного фольклору в цих місцях є коломийки, або, як їх тут ще називають, гуцулки чи співанки.

Північний схід Буковини (Кельменецький район та північна частина Новоселицького) за характером народного побуту і пісенності тісно споріднений з Поділлям, становлячи немовби його продовження. У цих районах значного поширення набули протяжні багатоголосні пісні, більшість із яких побутує в різних варіантах і в центральних областях України.

Хотинський повіт упродовж тривалого часу входив у межі Російської імперії (Бесарабська губернія), тоді як інші райони Буковини перебували під владою Австро-Угорщини.

Окремі місцевості Буковини суміжні з Молдовою та Румунією (південна частина Глибоцького та Новоселицького районів) і значною мірою населені молдаванами. Це обумовлює помітні молдавські впливи в музичному фольклорі названих районів, як і всієї Буковини в цілому.

Впливом молдавського та румунського мелосу позначені, зокрема, такі пісні, як «Ой слаба я, слаба я», «Ой сараку Унгурян», «Ой маю я три жури», «Чорні очі та й кучері», «По тім боці Дунаю». Взаємозв'язки української та молдавської музичної культур особливо виразно проявляються в інструментальній музиці та танцях. Окремі молдавські й румунські танці та інструментальні мелодії міцно увійшли в побут буковинців.

Етномузикознавець Л. Ященко помітив, що деякі буковинські пісні виявляють спорідненість із польським народним мелосом («Глибока кирниця»), чеським та словацьким («Мала баба три сини»), південнослов'янським («Ой дбай, мамко, дбай», «У неділю раненько»). Окремі з цих пісень мають порівняно пізні походження, але є серед них і такі, що мають дуже глибоке коріння в буковинському фольклорі.

2.2. Колядки і щедрівки, маланкові пісні

І в Південній (тепер це територія Румунії), і в Північній Буковині широко побутують колядки та щедрівки, структурні форми яких в основі ті ж самі, що і в інших областях України. Л. Ященко вмістив у збірнику «Буковинські народні пісні» всього 4 зразки текстів колядок і щедрівок: «Добрий вечір, щедрий вечір», «Прилетіла ластівочка», «Ой в петрівочку нічка маленька», «Ой учора а звечора».

Учасники фольклорної експедиції зафіксували текст давньої колядки господареві хати від відомої місцевої співачки-виконавиці Фрозини Гулей, яка могла наспівати кількасот народних творів і в подальшому сама їх складала:

«Добрий вечір, щедрий вечір
Цьому газді на весь вечір!
Прилетіла ластівочка,
Сіла собі край віконця.
Як почала щебетати,
Газду з хати викликати.
Устань, газдо, підведися,
У кошару подивися!» [3, с. 43]

(Зап. в с. чорногузи Вижницького району Чернівецької області від Ф. Ф. Гулей. Експед. 1962 р.).

Під час польових фольклорно-етнографічних обстежень краю вдалося записати 2 оригінальні варіанти маланкових пісень в Бессарабії. Такими текстами свого часу захоплювався письменник і фольклорист Ю. Федькович, який скомпонував фольклорно-літературний сценарій свята під назвою «Наша Маланка Дністровая». До нього увійшли 32 тексти пісень, які, можливо, він записав і зіinterpretував, а також 25 віршів – стилізованих під народні тексти. До збірника Л. Ященка увійшла пісня «Ой в петрівочку нічка маленька»:

«Ой в петрівочку нічка маленька,

Не виспалася наша Маланка.
 Наша Маланка-подністрянка
 Дністром плила, ноги мила.
 Та й тонкий фартух замочила.
 Повій, вітре буйнесенький,
 Висуши фартух тонесенький» [3, с. 46].

(У примітках зазначено, що текст записав місцевий збирач П. Мотуляк у с. Клішківці, тоді Новоселицького району від групи маланкарів. Час запису – 1953 р.).

Упорядник на сторінках книги зазначив, що Маланка – це свято в новорічний вечір, під час якого чати (гурти) хлопців переодягаються в молодого і молоду, цигана, чорта тощо і всю ніч ходять до дівчат і танцюють, за що ті частують їх яблуками, горіхами та іншими ласощами. Хоча Петрівка в цій місцевості майже не святкується.

Не менш оригінальний текст маланкової пісні «Ой учора а звечора» (яка існує тут у численних варіантах) потрапив до збірки із нотацій відомої місцевої піаністки Олени Тимінської, яка неодноразово проводила польові обстеження:

«Ой учора а звечора
 Пасла Маланка бай качура.
 Ой пасучи загубила,
 Та й шукаючи заблудила.
 Заблудила в чистім полі,
 Аж там її Василь оре.
 Васильчику, бай чирчику,
 Посію ж тебе в городчику.
 Буду ж тебе шанувати, -
 Сім раз на день поливати» [3, с. 48-49].

(Зап. О. Тимінська в с. Горішні Шерівці, тоді Кіцманського району Чернівецької області від О. М. Софронійчук та Г. А. Мунтян. 1931 р.).

2.3. Веснянки і гаївки

Збирачі фольклорних матеріалів помітили, що в багатьох підгірських та рівнинних селах краю співають веснянок, які тут частіше називають гаївками та гагілками. Є тут свої цікаві весняні ігри та танки («Огірчики зелененькі, завивайтеся»), свої оригінальні веснянкові мелодії («Он весно, весно» та ін.).

Текстів календарного весняно-обрядового фольклору Буковини зафіксовано всього вісім одиниць, хоча тут побутує, як зазначають буковинські фольклористи, набагато обширніший репертуар. На сторінки книги потрапив запис гаївки «Вербовая дощечка» (що в м. Заставні називають «перша дощечка», бо з неї колись розпочиналися великодні хороводи молоді) у фіксації 1931 р. О. Тимінської:

«Вербовая дощечка, дощечка,
 Ходє по ній Настечка, Настечка.
 Де ж ти, Настю, й бувала, бувала.
 Як діброва палала, палала?
 Гарцем воду й носила, носила
 Та й діброву гасила, гасила» [3, с. 31].

(Зап. О. І. Тимінська в с. Реваківці Кіцманського району від У. І. Рошки та Є. М. Лищук).

Відому веснянку - пісню про Білоданчика - також занотувала місцева музикознавиця, яка й сама залюбки виконувала твори народних виконавців:

«Ой ти, ой ти, Білоданчику,
 Поплинь, поплинь по Дунайчику.
 Та вмий собі біле личенько,
 Та й розчеши русу косоньку» [3, с. 33].

(Зап. О. Тимінська в с. Горішні Шерівці, тоді Кіцманського району від О. М. Софронійчук та Г. А. Мунтян. 1931 р.). Від цих же виконавців вона записала текст пісні «Ой нема, ой нема пана дома», яка в інших місцевостях розкладається на два сюжети. До першого додається ще й сюжет «Воротарю,

воротарю». У цій же місцевості зафіксовано веселу гаївку «Ой позичте, кумко, бочки». У репертуарі виконавиць була й пісня-гра «Бігали дикі кози»:

«Бігали дикі кози
Попід зелені лози.
То в гору. То в долину.
То в ружу, то в калину.
Як би їх половити.
Ніжки їм поломити?» [3, с. 40].

Переходовою піснею (про парування молоді), у збірнику Л. Яценка, до наступної групи обрядових – весільних пісень – є гаївка «Огірчики зелененькі, завивайтеся»:

«Огірчики зелененькі,
Завивайтеся,
Легіники молоденькі,
Напивайтеся!
Огірчики зелененькі,
Завивайтеся,
Ви, дівчата молоденькі,
Віддавайтеся!» [3, с. 34-35].

(Зап. в с. Черногузи Вижицького району від Ф. Ф. Гулей. Експедиція 1962 р.).

Під час неодноразових фольклористичних експедицій на Буковину, як і на Закарпаття і на Гуцульщину, Л. Яценко ніде те зустрічав русальних, купальських та петрівчаних пісень. Не пощастило йому також зафіксувати обжинкових пісень, хоч у районах, прилеглих до Поділля та Покуття вони існують.

2.4. Весільні пісні

Порівняно із текстами календарно-обрядової поезії, набагато повніше представлено у збірнику «Буковинські народні пісні» цикл весільних пісень,

записаних у Вижницькому та Сторожинецькому районах (так був складений і пролягав маршрут фольклорної експедиції). Серед пісень цього родинно-обрядового циклу є й подібні щодо ритмічної музично-поетичної структури із творами центральних областей України - Вінниччини, Черкащини, Київщини («Вийшла молода та й до города», «Білая-біла рибочка грала»), але трапляються й деякі свої місцеві структурні неподібні форми, які можна зустріти хіба лише в сусідніх районах Гуцульщини чи Бойківщини («Ой є в мене у садочку кирничка», «Чи мла, чи вода»).

Тексти весільних пісень записано за етапами або актами, які відбуваються в будинку молодого і молодої. Шкода, що учасники експедиції не зафіксували весільні приспівки, які виконуються при пошитті вінків молодим, випіканні короваю або калачів, текстів величання вінчального батька і матки, кухарки, музикантів, а також пісень, які співають для сироти (для хлопця і дівчини), вдови, приспівок при роздаванні подарунків та ін.

У Північній і Південній Буковині такі тексти можна було ще зафіксувати упродовж всього XX століття, що й здійснив у 1970-х роках у с. Негостина Сучавського повіту І. Ребошапка:

«Дайте, мамко, йголку, йголку,
Та й ниточку шовку, шовку,
Та й мисочку бервіночку» [10, с. 167].

Перша весільна пісня зафіксована на Вижниччині стосується прибирання / виряджання молодої до шлюбу й прошення благословення батьків, клонення калачів:

«Вийшла молода та й до города,
Та й до зіллячка свого,
Та й рве бервінчик собі на вінчик,
Та й жалабненько плаче.
Приходе до ї бай мамка її:
Чого ти, донько, плачеш?
Чи то жаль тобі русої коси,

Чи дівоцької краси?
 Ой не жаль мені за русу косу,
 Ні за дівоцьку красу,
 Лишень мені жаль за красу мою,
 За квітками своїми» [3, с. 51].

(Зап. в м. Вашківці Вижницького району від Є. М. Собко. Експедиція 1959 р.). У такому ключі звучить і наступна пісня «Ой є в мене у садочку кирничка», яка виконується від імені сестри молодой, якій «розчісують косу русу під вінчик», а вона «лишає дрібні сльози по столу» (прощається з дівуванням).

Одним із етапів весільного обряду на Буковині (під час підготовки до весілля) є прикрашання невеличкої сосни. Пісня «Сидить когут на вергині» виконується коли прибирають деревце (гільце). У якості прикраси тут можуть використовувати півнячі пера:

«Сидить когут на вергині,
 Пустив коси по долині.
 Як ті коси позбирати? –
 Я гадаю мандрувати.
 Та й дєдика покидати,
 Та й за мамку забувати» [3, с. 54-55].

(Зап. в с. Черногузи Вижницького району від Ф. Ф. Гулей. Експедиція 1962 року. Пісня має сумовитий характер, бо молода прощається із рідним домом і батьками).

У давні часи існувала традиція, що молода дівчина, яка «віддавалася», частувала рідних і «дружок» ще у своїй хаті й прощалася з ними, як от у пісні «Білая-біла рибочка грала»:

«Візьми, молода, повну повничку
 Та почасть же рідного ненька.
 Та почасть же рідную мамку.
 Та почасть же рідного брата.

Та опчастуй же рідну сестричку.

З повною повничкою,

З доброю гадочкою» [З, с. 57].

(Зап. в м. Вашківці Вижницького району від Є. М. Соболя. Експедиція 1959 року).

Під час весілля свашки, старші молодички й дружки виконують чимало весільних приспівок, які створюють особливу емоційну атмосферу дійства. Особливий «пошанівок» мала на весіллі старша дружка, яка часто задавала певний тон, настрій (чи то веселий, чи сумний):

«Заплакала старша жружка,

Заплакала собі:

Чи не жаль си віддавати,

Товаришко, тобі?» [З, с. 59].

(Зап. в с. Черногузи Вижницького району від Ф. Ф. Гулей. Експедиція 1962 року). Такий же сумовитий характер має й весільна приспівка «Зашуміла калиночка».

Тематика наступних весільних приспівок пов'язана з «походом» і поверненням молодих від шлюбу, клонення калачів батьками, заведення за столи та ін. Очевидно, експедиція Л. Яценка записувала й такі тексти, але в ті часи не оприлюднювали творів, пов'язаних із церковними обрядами та звичаями, тому їх у збірнику немає.

Наступний етап весільного обряду був пов'язаний із приходом молодого з боярами (дружбами) на подвір'я молодої, він оспівується в пісні «Чи мла, чи вода подвір'я залягла»:

«Чми мла, чи вода

Подвір'я залягла?

Ні мла, ні вода,

Сам пан молодий

З своїми бояри» [З, с. 63].

Продовженням цієї теми є зустріч молодої та дружок молодого з боярами у себе на подвір'ї. Бувало й так, що молодого могли не пускати «на обору» до тих пір, поки він не поставить могорич тамтешнім парубкам. Перед брамою ставили стіл і чекали викупу. А на Вижниччині, спочатку дружки виносять мед-вино старшому, а потім середньому і найменшому дружбі, а вже затим – виходить сама молода:

«Гей, в горах, в горах сніги-морози

Та й зима,

Гей, зморозився сам пан-молодий

Та й коня.

Гей, як учула сама молода

З-за стола,

Винесла йому кружечку меду

Та й вина» [З, с. 65].

(Зап. в м. Вашківці Вижницького району від Є. М. Собко. Експедиція 1959 року).

Кілька тужливих пісень виконується під час забирання молодої із батьківського двору: «Ой чого ти, молоденька, не тужиш?», «Та й не плач-ко, моя мамко, за мною», «Ой ісходить ясне сонце, сіяє» [бук. Н. п., с. 66-69].

Із давніх часів у буковинському весільному обряді залишився звичай скуповування дружок, покривання молодої і продаж молодої її братом:

«Татарин братчик, татарин,

Продав сестричку за дари.

А русу косу за вінок,

Біленьке личко атки так» [З, с. 70].

Коли молодий забирав молоду з двору, свашки співали приспівку «Світи, посвіти, ясний місяцю, над нами», а батьки тим часом запрягали коней, дружки виносили скриню з приданим (посагом, дзестром), молодички приспівували:

«Наша молода

Сім рік не спала,
 Пір'ячко драла,
 В подушки клала,
 З своїм миленьким
 Легонько спала» [3, с. 72].

(Зап. в м. Вашківці Вижницького району від Є. М. Собко. Експедиція 1959 року).

Експедиція фольклористів ІМФЕ на чолі із Л. Ященком зафіксувала також дві пісні, які виконуються по приїзду молодих на подвір'я молодого. У цих текстах і сумні мотиви зустрічі молодої (із-за незвіданої родинної атмосфери в новій сім'ї вже заміжньої жінки) в хаті у молодого (її чоловіка), і сподівання на те, що батьки, брати й сестри дівчини будуть часто її провідувати і таке інше:

«Ой чиє ж то весіллячко?
 Пані молодої.
 Можна мені погуляти,
 Бо це сестри мої» [3, с. 75].

Один із текстів весільної приспівки звернутий до вінчального батька. Свашки її виконують тоді, коли кухарка приносить йому на тарелі печену курку, а він має за неї «файно» заплатити:

«А наш батько чорнобривий,
 А наш когут сивокрилий,
 Вчора грібся на току,
 Цеї ночі у горшку» [3, с. 79].

Серед весільних текстів, зафіксованих під час двох експедицій Л. Ященка, знаходимо й кілька жартівливих приспівок на завершення обряду: «Ой летів голубчик попід білу стелю» та «Ішла наша молоденька». У них йдеться про перші дні господарювання молодої родини, й перші незгоди та передирки.

2.5. Коломийки

Серед текстів поширених в Буковинському краї коломийок є й чимало мелодично подібних до гуцульських та закарпатських («Ой як тропну чоботами»). Іноді тут зустрічаються й свої оригінальні мелодії, яких в інших областях Л. Ященко не знаходив. Такими є, до наприкладу, прекрасні мелодії «Ой казала голубана» та «Ой у гори, легіники», записані в с. Черногузи Вижницького району. Обидві ці співанки мають локальний «безпівтоновий звукоряд», що складається лише із чотирьох звуків в обсязі квінти. Але й за допомогою таких скромних музичних засобів, як показує практика народної піснетворчості, цілком можна створити прекрасні мелодії великої художньої глибини і виразності, милозвучності.

Л. Ященко зазначив, що різкої межі між українськими коломийками та власне піснями взагалі-то не існує. Буває й так, що поряд з однокуплетними співанками, які не пов'язані між собою ні сюжетно, ні тематично, і які виконуються на першу-ліпшу мелодію, дуже розповсюджені й такі, що об'єднуються по кілька куплетів у цілісні групи. Вони мають послідовний сюжетно-тематичний розвиток. Очевидно часто такі тексти закріплюються за якимись певними мелодіями, які найбільше відповідають їм своїм настроєм та особливостями своєї структури («Та як собі заспіваю», «Ой по горі, по високій», «Ой пуцу я дрюк на воду»).

Куплети коломийки «Та як собі заспіваю» Л. Ященко почерпнув із записів маловідомого композитора і фольклориста Миколи Бойченка, який у 1935 році видав невеличкий збірничок «Буковинських народних пісень із села Чункова» (с. Чунькова Заставнівського району Чернівецької області):

«Та як собі заспіваю
В полі за горою, -
Будеш, милий, банувати
До смерті за мною.
Та не будеш банувати
За мною, за мною,

Але будеш банувати
За роботов мойов» [З, с. 517-518].

Окрім того, упорядник збірника наголошував, що самі мелодії багатьох «співаних» коломийок часто характеризуються певною наспівністю й відносною свободою метро-ритміки, що також сприяє їх зближенню із народними піснями. Із цього він зробив висновок про те, що деякі з подібних коломийок можуть бути тільки умовно віднесені до цього жанру. А взагалі ж музикознавець підкреслив, що коломийкова будова строфи $(8 + 6) + (8 + 6)$ досить часто зустрічається майже в усіх жанрах буковинського пісенного фольклору, за винятком хіба що колядок, щедрівок та веснянок і гаївок.

Із цих студій стало відомо, що на Буковині, як і на Закарпатті, майже кожне гірське село має, звичайно, кілька своїх локальних, але типових коломийкових мелодій, на які виконуються різноманітні тексти творів. Що ж до кількості коломийкових текстів, то їм тут немає числа. Фактично такі твори складаються щодня й щогодини при всякій нагоді. Сьогодні цілком справедливим є твердження відомої в краї збирачки буковинського фольклору О. І. Тимінської про те, що гірські райони більше відзначаються багатством пісенних текстів, тоді як передгірські та рівнинні села аналізованої території незрівнянно багатші пісennими мелодіями.

2.6. Історичні пісні

Записувачі помітили, що серед буковинських історичних пісень є цілий ряд оригінальних творів, що відображають тривалі поневіряння українського народу під турецьким та іншим ярмом та його звитяжну боротьбу з турецькими поневолювачами. До них відносимо пісні: «Ходить турок по риночку», «Трава шумить, трава шумить», «Гей, по синьому морю». Упорядник припустив, що в пісні «Звідки, Ясю? - З-за Дунаю», очевидно, йдеться події російсько-турецької війни, яка відбувалася упродовж 1768-1774 рр.

Особливо великою любов'ю оповиті в буковинських піснях легендарні постаті ватажків стихійних селянських повстань - визвольного руху Олексі

Довбуша та Лук'яна Кобилиці. Знаменита історична пісня про Довбуша «Ой попід гай зелененький» (яка за жанром є типовою історичною баладою!) здавна побутує по всій території Буковини й українських Карпат та Прикарпаття, до яких вона належить. Один із її варіантів Л. Ященко подав у цьому збірнику. Доречно згадати, що відомий український фольклорист С. В. Мишанич у спеціальному збірнику українських народних пісень-балад «З гір Карпатських», у сюжетному розділі «Смерть Довбуша», подав вісім варіантів цього твору [З гір карпатських, с. 67-81] із різних областей Західної України:

«Ой попід гай зелененький,
Ходить Довбуш молоденький.
На ніженьку налягає,
Топірцем ся підпирає:
-Ой ви, хлопці, бігом, бігом,
Западає стежка снігом!
Щоби Кути не минути,
До Косова повернути.
До Косова та й до Дзвінки,
До Стефанової жінки» [12, с. 80].

Експедиція Л. Ященка зафіксувала окремий варіант цього твору задовго до появи збірнику С. Мишанича у 1962 році в с. Шипинці (одному із найстаріших сіл Буковини!) Кіцманського району Чернівецької області від Д. Сакалюка. Згодом текст було доповнено (чи доречно?) записами з інших сіл Буковини [З, с. 91-93]. Упорядник вмістив у «Буковинських народних піснях» ще одну пісню про О. Довбуша під назвою «Хто там опівночі по лісу блукає» - про останні дні народного ватажка.

Відому на Буковині історичну пісню про Лук'яна Кобилицю «Ти гадаєш, Джурджуване, що твоя Вижниця» упорядник подав у текстовому варіанті із запису Ю. Федьковича:

«Ци думаєш, Джурджуване, що твоя Вижниця?
Ци думаєш, що в неволі Лук'ян Кобилиця?

Гой ковала зозулечка та ще й на парканах.

Сидить Лук'ян Кобилиця в залізних кайданах» [37, с. 151].

Мелодія пісні записана в с. Розтоках Вижницького району від Г. Петрійчук, де ця вона побутує в різних варіантах і донині [3, с. 97-99]. Упорядник доречно зазначив, що в інших піснях про Л. Кобилицю Джурджуван характеризується як «великий пан». Цей же варіант пісні у фіксації Ю. Федьковича вміщено у збірнику «Буковина в піснях» (Чернівці, 1957) [2, с. 35].

2.7. Ліричні пісні

Великого поширення в буковинському фольклорі набули пісні, що відображають безправне життя солдата російської, цісарської та румунської армії. Вражають глибиною почуттів і щирою зворушливістю пісні «Літали соколи понад синє море», «Ти гадаєш, моя мамко», «Гей у лузі береза стояла», «Ой летіла зозуленька через гору в гай» та інші. Показною у цьому плані є рекрутська пісня «Ой до Прута доріженька»:

«Ой до Прута доріженька,
До Прута, до Прута;
Дурна дівка, нерозумна,
Що любить рекрута» [3, с. 137].

(Зап. в м. Вашківці Вижницького району від групи хлопців. Варіант мелодії записано в с. Брідок (тоді Кіцманського району) від В. С. Халатурника. Експедиція 1959 р.).

Життя українського рекрута завжди було незавидним. На військову службу часто забирали простих сільських хлопців від землі й плуга, які не хотіли нікого вбивати, а вирощувати хліб щоденний, плекати худобу, вирощувати сад:

«Наші білі руки
Й цього не робили,
Лиш орали та сіяли,
За плугом ходили» [3, с. 144].

По-особливому глибоко й різнобічно відобразився в буковинських піснях родинний побут, тяжка праця сільського трударя в минулому. У ліричних (родинно-побутових) піснях поширені, зокрема, такі мотиви, як щира любов до свого рідного краю та його чарівної природи («Ой немає краю, краю»), тяжкі поневіряння, випробування і туга за рідною землею, домівкою людей, доля яких закинула на далеку чужину («На чужині тяжко жити»).

Зовсім не маючи засобів до існування, прості безземельні селяни Буковини нерідко спродували своє останнє майно і їхали в пошуках щастя далеко за океан до Канади, а потім до Америки, але й там його, на жаль, не знаходили. Так з'явилася емігрантська піснє «Ой Канадочка широка»:

«Ой Канадочка широка,
Від моря до моря.
Немало я натерпівся
У Канаді горя» [3, с. 148].

Невигаданим трагізмом і безвихіддю віє від піснє «Стоїть корчма над болотом». У ній змальовується гірка доля буковинського селянина, який пропив до решти усе своє господарство і тепер змушений терпіти тяжку нужду. Місцеві, оригінальні за змістом, суто буковинські за характером мелосу піснє про побут і працю чабанів Буковинської Гуцульщини («Вівці мої, вівці мої», «Вийшов чабан на могилу», «По тім боці Дунаю» та ін.).

У тексті піснє «Вівці мої, вівці мої» відбита непередавана любов чабана до своїх підопічних овечок. Він журиться про те, хто ж то буде їх випасати, як його не стане:

«Вівці мої, вівці мої,
То чорні, то білі,
Хто ж вас буде випасати
Святої неділі» [3, с. 189-190].

Буковинці по-особливому ставляться й співають знамениту пісню «Буковино ти зелена». Цей твір передає історію давнього поділу краю на три

частини за періоду різних окупаційних режимів, за яких простолюдин не мав ніде щастя:

«Буковино ти зелена,
На три часті розділена.
Скільки я по тобі ходжу –
Ніде щастя не знаходжу» [З, с. 153-154].

(Зап. в с. Лужани Кіцманського району від К. О. Дутчак. Експедиція 1959 р.).

Серед ліричних буковинських пісень про кохання привертають увагу такі високопоетичні зразки, як «Ой пішла, пішла подолянка по воду», «Як ішов я від своєї дівчини», «Ой вишенька-черешенька» та багато інших.

Пісня «Ой вишенька-черешенька» передає атмосферу кохання дівчини, можливо напередодні сватання, до якого буковинці ставилися дуже прискіпливо:

«Пийте, гості, горілочку,
А ви, гуси, воду;
Та за те ж тебе, милий, люблю,
Що з файного роду» [З, с. 224].

(Зап. в с. Шипинці Кіцманського району від К. В. Грекул. Експедиція 1959 року).

Буковинцям здавна притаманний гумор і веселий дотеп. При всьлякій нагоді вони майже завжди знаходять тему для жарту і вміють показати в сатирично-гумористичному освітленні найрізноманітніші сторони життя і побуту, поведінки людей: сімейні стосунки («Ой мала ж у коморі просо», «Ой умру я, умру»), залицяння й іноді несподіване кохання («Катеринко моя, чорнобривко моя», «Вийду на горбочок», «Ой чия ж то крайня хатка»), лайку (чи легку сварку) хлопця та дівчини («Ой кину я бук на яму»), упадання перед оковитою («Горівочко з кукілю», «Кажуть люди, що я лиха»), ледарювання («Ой слаба я, слаба я»), наперед сплановане зальотництво («Господар з хати, москаль до хати») та ін.

Збирач і упорядник буковинських народних пісень Л. Ященко зазначив, що коломийки - один із найпоширеніших жанрів місцевого фольклору. Тут вони мають переважно жартівливий характер. Та поряд із ними є й багато текстів жартівливих пісень, структура яких або ж наближена до коломийкової, або ж абсолютно відмінна від неї.

2.8. Пісні літературного походження

Вартісне місце в пісенно-музичному побуті буковинців посідають пісні літературного походження. Тут поряд із загальновідомими піснями, які співаються по всій Україні, є й чимало своїх місцевих пісень на слова буковинських та західноукраїнських поетів - С. Воробкевича, Ю. Федьковича, І. Гушалевича, І. Глібовицького та ін.

Відповідний розділ у збірці відкриває народна пісня на слова Ю. Федьковича «Пою коні при Дунаю», яку вже у 1998 році записав К. Смаль від Юстини Прокопець, 1928 р. н. в с. Драчинці Кіцманського району Чернівецької області:

«Пою коні при Дунаю
Та й думаю, та й думаю:
Коні карі, коні сиві,
Чом я молод, нещасливий?
І чому ж бо я нещасний?
Чи-м не козак, чи-м не красний?
Чи ми палаш не острений,
Що світок мій засмучений?» [68, с. 66].

Подібний, як зазначив упорядник, народний варіант твору зафіксувала й експедиція Л. Ященка також у с. Драчинці (тоді Сторожинецького району) від Е. І. Симоновича, але у 1959 році [3, с. 586]. Значно коротший варіант тексту подав О. Роздольський у «Галицько-руських народних мелодіях» (Львів, 1906), мелодію для яких зредагував і уклав для фортепіано С. Людкевич. Майже ідентичний варіант пісні занотував у 1982 році в с. Довге

Дрогобицького району Львівської області Г. Дем'ян (Зап. від Ірини Кілас, 1944 р. н.).

Неменш відомим твором на слова Юрія Федьковича є в Буковинському краї пісня «Як засядем, браття, коло чари»:

«Як засядем, браття, коло чари,

Як засядем, браття, при меду,

То най їдуть турки а татари,

А я навіть ухом не веду.

Кришталева чара.

Срібная креш,

Пити чи не пити –

Все помреш!

Кришталева чара,

Срібнеє дно,

Пити чи не пити –

Все одно!» [68, с. 69].

Такий варіант цієї авторської пісні зафіксував К. Смаль від учасників Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю. Л. Ященко також скористався фондами цього колективу й зробив примітку про те, що І. Франко свого часу зазначив, що цю співанку Ю. Федькович очевидно уложив на мелодію німецької буршівської (студентської) пісні. Дещо інший варіант твору занотував 1984 року Г. Дем'ян у с. Веренчанка Заставнівського району від чоловічого гурту.

У збірнику вміщено також пісню на слова Ю. Федьковича «Як я, браття, раз сконаю», яку упорядник передрукував зі збірки Ю. Млинарича «Українські народні пісні» (Братіслава, 1956. С. 56).

На сторінках збірника «Буковинські народні пісні» вміщено також три пісенні твори на слова С. Воробкевича. Не обійшлося й без знаменитої пісні «Заграй ми, цигане старий», яка побутує на Буковині в українському і румунському варіантах:

«Заграй ми, цигане старий,
 Якої я гадаю;
 Вина ти дам і грошей дам,
 І всього, що лиш маю.
 Заграй, старий, ти пісню ту,
 Що то колись співала
 Старая ненька, як мене
 В колисці колисала» [36, с. 43-44].

Варто зауважити, що слова і музику до твору написав сам С. Воробкевич. Такий варіант пісні було занотовано в с. Черногузи Вижницького району від Ф. Ф. Гулей учасниками експедиції 1962 року. Прикметно, що задовго до того, у 1945 році вона була записана в с. Гадинківці (тоді Пробіжнянського району Тернопільської області). Занотував В. Зілінський, мелодію розшифрував Л. Ященко й вмістив у збірнику «Українські народні романси» (К., 1961), упорядник Л. Ященко [64].

Особливою розспівністю й ліричністю відзначається пісня на слова С. Воробкевича «Над Прутом у лузі»:

«Над Прутом у лузі хатина стоїть.
 Живе там дівчина, хороша, як цвіт.
 В її очі – зірничі, що світять вночі;
 Побачиш їх, хлопче, - вмирай і мовчи!» [36, с. 64].

Експедиція Л. Ященка записала цю пісню 1953 року в селі Марка Черемшини – Кобаки Косівського району Івано-Франківської області від Г. М. Сав'юка та П. М. Дупея.

Пісня на слова С. Воробкевича «У горах Карпатах» має веселий характер. Упорядник почерпнув її для збірника із фондів Чернівецького обласного будинку народної творчості:

«У горах Карпатах
 Там ружа цвіла,
 Молода дівчина

Ту ружу рвала.
 Там пташечки співають
 Весело, все ю-ха-ха.
 А голос сопілки
 Чувати щодня» [З, с. 596].

Відомий буковинський етномузиколог К. Смаль у тематичному збірнику «Над Прутом у лузі: Пісні на слова Сидора Воробкевича» у примітках зазначив, що існує й народна переробка тексту цього твору. Існує один варіант пісні на народну мелодію, а інший – на музику С. Воробкевича. Вона увійшла до канадського збірника «Заспіваймо собі» (Саскатун, 1977). Первісний варіант пісні С. Воробкевич вмістив у третій частині «Співаника для шкіл народних» (Відень, 1889).

Серед записів, що увійшли до книги, варто згадати й журливу дівочу пісню на слова поета І. Гушалевича «Повій, вітре, повій, вітре», яку зафіксував О. Правдюк у с. Шипинці Кіцманського району Чернівецької області від К. К. Бойчука під час експедиції 1959 року:

«Повій, вітре, повій, вітре,
 Відколи тя прошу,
 Розвій, вітре, тугу мою,
 Що на серці ношу!» [З, с. 598].

У цій групі творів значиться й друга пісня на слова І. Гушалевича «Сонце западає за високі гори».

Не обійшлося й без народної пісні на слова Т. Шевченка «Ой три шляхи широкії», що була зафіксована в с. Шипинці Кіцманського району Чернівецької області від Г. В. Єремійчук експедицією 1959 р.:

«Ой трои шляхи широкії
 Докупи зійшлися;
 На чужині з України
 Брати розійшлися» [З, с. 601].

Народну пісню про єдино вірну материну любов до своєї дитини «В той день, коли дім я покинув вітця», на слова поета І. Глібовицького, було записано учасниками фольклорної експедиції у 1959 році в с. Шипинці Кіцманського району Чернівецької області від. О. М. Івасюка:

«В той день, коли дім я покинув вітця,
Три цвіти дістав я в дорогу життя.
Від брата, від неньки два цвіти дістав,
А третій – сердешний товариш подав» [З, с. 603].

У збірнику трапляються також народні пісні, авторство яких упорядник не зміг встановити. Однак у їх змісті та музично-поетичному образному стилі виразно виявляється літературне походження. Їх Л. Ященко виділив в окремий розділ збірника.

У кількох сучасних піснях народ оспівує величні перетворення, що сталися в його житті. Тут ми знаходимо, зокрема, такі мотиви, як звільнення Буковини від панського румунського гніту та її приєднання до єдиної сім'ї України у 1940 році («Заспіваєм файну пісню»), боротьба народу з іноземними загарбниками («Ой під калиною»), радісна праця на зелених ланах («За річкою попід гаєм», «Не мали ми щастя-долі»), щоденна праця («Ми співаєм співаночки») та ін.

Упорядник наголосив на тому, що трудова тематика найяскравіше відбилася в коломийках. Адже коломийки, завдяки особливостям своєї структури, є найбільш плавним і оперативним жанром, який здатен швидко відгукуватися фактично на будь-які важливі події, що відбуваються в нашому житті.

Цікаво, що за неписаною традицією нові коломийкові тексти найчастіше мають здатність пристосовуватися до знайомих мелодій, які потім виявляються цілковито придатними для втілення сучасного їх змісту. Та не будучи тісно пов'язаними одним струнким сюжетом, нинішні

коломийкові куплети часто створюються і виконуються нарізно. Це, безперечно, також значно полегшує їх творчий процес.

Помітно, що у творенні сучасних народних пісень та коломийок, на відміну від основних специфічних рис - колективності й анонімності традиційного фольклору, - помітну роль відіграють індивідуальні творчі засади носіїв. Іноді виявляється, що авторами багатьох сучасних пісень та коломийок є відомі нам люди. Однак іще донедавна виявити таких авторів здебільшого зовсім було неважко. Майже всі вони є грамотними людьми й раніше, як зазначав Л. Яценко, досить часто самі надсилали свої власні авторські твори до самодіяльних колективів, будинків народної творчості, редакцій газет та журналів, фольклорних тематичних збірників.

При цьому треба враховувати, що не всі твори самодіяльних поетів та композиторів є взірцем краси й досконалості. Часто навіть найкращі з них іще потребують серйозної перевірки часом, певного доопрацювання, й лише тоді можна буде беззастережно вважати їх добротними народними піснями. Л. Яценко наголосив, що до аналізованого збірника він, як упорядник, намагався по можливості відібрати лише визнані народом пісні, Тобто ті, які посіли певне позитивне місце на концертній естраді, запали в душу слухачам, нашому народу.

Він зокрема зазначив, що розділ «На Радянській Буковині» (який в умовах радянської влади мусив бути – Д. Грекул) далеко не охоплює весь сучасний пісенний фольклор, а лише пісні, спеціально присвячені певній тематиці. Тим часом, і в інших розділах збірника - і серед календарно-обрядових пісень, і серед побутових чи коломийок та пісень про кохання є чимало зразків сучасного фольклору.

У передмові уточнено, що переважна більшість пісень збірника була записана упродовж п'ятдесятих - початку шістдесятих років ХХ століття. Але не всі ці твори активно побутують в наші дні - деякі збереглися до певного часу лише в пам'яті людей старшого покоління. Але на момент запису більшість їх тоді жило активним творчим життям. Вони продуктивно

розгалужувалися новими музично-текстовими варіантами і легко пристосовувалися до нових суспільних умов життя. З огляду на це, писав Л. Ященко, було б абсолютно неправильно й несправедливо відносити їх поспіль до старого українського фольклору, який вже відмирає.

Трапляється й таке, що часто корені тієї чи іншої народної пісні ховаються в далекому минулому, а в своєму сучасному вигляді вона посправжньому звучить уже в наш час. Цікаво, що еволюція її не припиняється.

Музикознавець зрозумів, що відділити й відмежувати в пісенному нове від старого часом буває дуже важко, та, зрештою, це не завжди й доцільно. Зважаючи на цю особливість народнопісенного творчого процесу, Л. Ященко вкладав в основу систематизації пісень не історично-хронологічний принцип (пісні дореволюційні, пісні радянські), а жанрово-тематичний. Тому-то й навіть окремі явно сучасні українські народні пісні подано в тих розділах збірника, яким вони найбільше відповідають з тематично-жанрового боку.

Найголовніше це те, що буковинська народна пісня є складовою частиною загальноукраїнської пісенної культури. Своєю всеохопною тематикою, багатю образністю, унікальним мелосом вона дуже тісно споріднена з пісенністю усіх інших областей України. Досить значна частина пісень, що побутують і функціонують на Буковині, є спільною для всієї території нашої країни. Іноді буває й таке, що вони можуть набувати тут, як і в інших областях, свого місцевого неповторного колориту. Серед них, наприклад, всім відомі пісні «Чорноморець, матінко», «Чому-с не прийшов», «Сонечко низенько» (варіант пісні «Ой коли б той вечір»), «Світи, місяченьку, світи над коморов» (варіант пісні «Ой у полі озеречко») та багато інших текстів творів.

На щастя, є в буковинській народній пісенності і чимало специфічних рис. Тут зустрічаються, як зазначав Л. Ященко, і свої місцеві пісні, яких немає в інших областях, свої локальні сюжети, мелодії, свої особливості в пісенній ритміці, ладовій структурі, свої, часто ледве вловимі, відтінки в характері та інтонаційній побудові пісенного мелосу. З'ясувалося, що

найбільше таких типових, суто буковинських пісень було зафіксовано експедиціями ІМФЕ імені М. Рильського НАН України в центральних районах області, зокрема в Кіцманському (села Шипинці, Лужани, Драчинці та ін.), Заставнівському (села Василів, Веренчанка, Чуньків та ін.) районах. На них Л. Ященко зупинився докладніше.

З іншого боку, із погляду структурних форм давно привертає до себе увагу поширеність, поряд з коломийковою строфою, дворядкового куплета, який утворюється всього лиш з однієї фрази тексту, повтореної двічі («Гей, у лузі береза стояла», «Вітер віє, трава шумить», «Ой дубе, дубе кучерявий», «Ой згоріла скирта сіна на току»). Л. Ященко наголосив, що всі ці пісні відзначаються нескvapністю і стриманістю розвитку музичної думки і самого сюжету. Із цим напевно пов'язаний і їх глибоко задумливий, дещо споглядальний характер. Кожна фраза тексту тут ніби злегка варіюється і викладається в двох планах: перший виклад - експозиційний, а другий - підсумовуючий, ствердний.

Відомо, що для формування фольклорного збірника Л. Ященко використано матеріали двох експедицій Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Рильського Національної Академії наук України до Чернівецької області в 1959 та 1962 роках. У складі першої пробної експедиції брали участь, крім упорядника, аспіранти Інституту Л. Вороніна, М. Гуць (випускник філологічного факультету Чернівецького, тоді державного університету), І. Лясота та І. Пестонюк. До складу другої експедиції увійшли співробітниця Київського державного університету Л. Орел та лаборант Інституту Т. Храневич. Обширні музичні матеріали обох експедицій розшифрував з магнітофонних плівок упорядник.

Окрім того, до збірника введено кращі пісенні записи, що їх занотували на Буковині місцеві збирачі - О. Тимінська, Г. Шевчук, П. Мотуляк, М. Іванюк та інші.

Цілий ряд пісень, вміщених у збірнику, записали також співробітники ІМФЕ НАН України на численних республіканських оглядах художньої

самодіяльності в м. Києві, під час кількох короткочасних відряджень до Чернівецької області. Окремі зразки упорядник, спираючись на свій досвід і тодішні можливості, запозичив із різних (відомих і малознаних) друкованих джерел і рукописних збережень чи фондів (наприклад, із фондів Чернівецького обласного будинку народної творчості чи Буковинського ансамблю пісні і танцю та ін.).

Отже, українські народні пісні в збірнику згруповано по можливості за жанрово-тематичним принципом і розподілено на такі розділи: «Календарні та обрядові», «Історичні, козацькі, вояцькі та рекрутські», «Побутові», «Про кохання», «Жартівливі та гумористичні», «Коломийки», «Пісні літературного походження», «На Радянській Буковині». Окремі із них мають підрозділи.

Чимало текстів народних пісень учасники експедицій у той час (і в ході приватних обстежень також) не могли записувати. Це стосується, насамперед, творів національно-патріотичного спрямування: стрілецьких, повстанських, тюремно-каторжних, історичних пісень (про С. Бандеру, Р. Шухевича, Є. Коновальця та ін.). Поза увагою народознавців мусіли залишатися (хоча такі записувачі запам'ятовували їх усно!) колгоспні пісні (сатирично-гумористичні), постові і воскресні (духовні чи церковні) твори.

Наприкінці доречно вміщено науковий апарат видання: словник діалектних слів та виразів, алфавітний покажчик та примітки.

Розділ 3

Вивчення коломийок у 7 класі ЗЗСО

Мета: ознайомити учнів з жанровими особливостями коломийок і їх неймовірною життєствердністю; розкрити їх гумористично-сатиричний пафос; розвивати навички виразного і вдумливого читання сучасних коломийок; виховувати класичні естетичні смаки, пошану до предвічної культурної спадщини українського народу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: виставка книг: Український фольклор: Хрестоматія для 5-11 кл. / Упоряд. О. Ю. Бріцина, Г. В. Довженок, Н. С. Шумада. К.: Освіта, 1998; Як зачую коломийку / Запис текстів і упоряд. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1975; Коломийки: Збірник / Упоряд. Н. С. Шумада. К.: Дніпро, 1977, фотоілюстрації гравюр до творів народної художниці України Олени Кульчицької, аудіозаписи коломийок.

Епіграф: Від колиски до могили –
Всюди з нами пісня мила

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

Ланцюжкова гра-естафета.

Учні, умовно передаючи один одному уявний мікрофон, пригадують і називають головні засоби виразного читання поезії.

У даному випадку мова йде про виразне читання напам'ять чумацьких пісень, які вивчалися на попередньому уроці.

Проведення огляду учнівських ілюстрацій до чумацьких пісень (завдання виносилося як домашнє).

III. Повідомлення теми, мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Сьогодні, розглядаючи на сьогоднішньому уроці коломийки, ознайомлюємося з їх змістом та художньою формою. На їх вивчення відводиться 1 година (один урок).

Сучасне опрацювання цієї нової теми ми поділимо на два етапи: а) проведемо вступну бесіду, в якій подамо визначення коломийки і схарактеризуємо найважливіші її жанрові ознаки; б) спробуємо з допомогою учнів виразно прочитати декілька текстів коломийок з наступним обговоренням їх змісту за тими запитаннями і завданнями, які наведені в шкільному підручнику.

Учитель-словесник виголошує епіграф уроку й називає його тему; тимчасом учні записують її у свої зошити, мотивуючи таким чином власну навчальну діяльність.

IV. Сприймання та засвоєння нових знань.

Слово вчителя.

В українській народній поезії, крім «довгих» пісень, чимало так званих малих пісенних жанрів. Це коломийки, шумки, гопачки - короткі пісеньки, що виконуються здебільшого під час танців у супроводі музики. Серед цих пісеньок тільки коломийки співаються як у танці, так і без нього.

Учитель наводить зразки коломийок:

«Не є краю співучого, як та Верховина:

Коломийку заспіває і мала дитина.

Та я собі заспіваю, коли дяку маю,

Не є кращих співаночок, як у нашім краю.

Куди піду по світкові – чую співаночки,

Та не чую майфайної від коломийочки» [70, с. 5].

Лінгвістичне спостереження.

Перечитуючи і коментуючи коломийки, звертаємо увагу на їх лаконічну форму, багатство змісту, задушевність. Вказуємо також на римування суміжної пари рядків, підкреслимо, що наголос в римованому

слові завжди падає на передостанній його склад, а в рядку після восьмого складу робиться пауза.

«Ой дрібонька / коломийка / дрібонька, дрібонька - /
Одна мила, / друга люба, / третя солодонька» [70, с. 5].

Слово вчителя.

Під час читання кожна коломийка повинна подаватися як самостійний, завершений твір. Читання має бути легким, виразним, з дотриманням паузи в середині рядка і чітким інтонаційним виділенням логічно наголошених слів.

Учитель-словесник пропонує дітям прочитати мовчки в підручнику перших дві коломийки і підрахувати, скільки кожна з них має рядків, а в рядку - складів. Розглянувши ці твори, діти зрозуміють, що коломийка складається з двох рядків, а кожен рядок має 14 складів.

Підводячи проміжний підсумок, вчитель дає визначення коломийки, стисло зупиняється на походженні і розвитку цього пісенного виду.

Коломийка - це коротка, найчастіше дворядкова пісенька, кожний рядок якої складається з чотирнадцяти складів. Щоб точно укласти речення в коломийкову ритмічну схему, творець (чи співець) іноді доповнює рядок вигуками або повтореннями одного й того ж слова:

«Та й хто буде та й пшеницю та й на лані жати,
Та й хто буде та й Іванкові кучері чесати?»

Трапляються випадки, що під час співання коломийок з музичним супроводом вони інколи втрачають першу половину вірша, бо співак-виконавець починає пісню трохи пізніше, після вступу, що виконується на скрипці:

«... Коломийку чую,
Через тоту коломийку дома не ночую».

Першопочаткове призначення коломийки полягало в тому, що вона була приспівкою до танцю, але з плином часу вийшла за межі цього завдання

і стала самостійним пісенним жанром. У наш час коломийки здебільшого виконуються уже поза танцем, як і інші пісні.

Здебільшого коломийки особливо поширені в Галичині, на Буковині, Закарпатті. Свою назву вони, очевидно, отримали від міста Коломия або від так званого етнографічного племені коломийців – групи українців, що жила на берегах річки Коломиї.

Пісенна мініатюра - коломийка досить давня за своїм походженням. Чотирнадцятискладовий коломийковий вірш уже в XVII ст. мав широке розповсюдження по всій території України. Про це свідчать хоча б ті ж самі рукописні збірники (співаник кінця XVII ст.), у яких знаходимо закінчені зразки коломийкового циклу. Однак своєрідну коломийкову форму зустрічаємо і в деяких історичних піснях того часу (наприклад, про Нечая, Бондарівну та ін.), а також в баладних, ліричних піснях. Таким чином, історія зародження і постання коломийок сягає давньої української пісенної творчості. Відомо, що ці перлини української пісенності побутували у XVIII і упродовж XIX ст., вони продовжили свій розвиток у XX і в першій чверті XXI ст. вже справді як самостійний жанр фольклору.

Українські коломийки відзначаються різноманітним змістом, що охоплює всі без винятку сторони життя народу. «Ті короткі пісні, - зазначав І. Франко, - здавалось би, імпровізовані, та все-таки переважно передавані з уст до уст, визначаються безмірним багатством образів природи та характерних рис людського чуття, різнорідних настроїв та тонів - від почуття найніжнішої любові до різкого нападу на родинні та громадські непорядки, від влучної характеристики дівочої краси або парубочої вдачі до тонкого жарту або цинічного насміху. Взяті в своїй цілості... вони являються... величезною панорамою з безліччю живих картин».

Очевидно, що саме через це українці так високо цінують коломийку, її надзвичайну простоту і природну мудрість, ставляться до неї зі щирою любов'ю і повагою, звертаючись, як до справжнього друга, як до вірної порадниці в усьому:

«Та як мені коломийки файно не співати,

Коли мене на співачку породила мати?

Коломийка, коломийка, весела співанка,

Не раз її над колисков заспівала мамка.

Та як би я, молоденька, співати не знала:

Скотарики заспівали, а я перейняла.

Звідки мої співаночки, звідають ня люди.

В полонинах, буковинах – ростуть вони всюди» [70, с. 7].

Коломийка заспокоює, розвіює сум, але й тривожить, «серце в кусні крає, бо то наша коломийка таку силу має».

Під час художньо-тематичного огляду коломийок, українському словеснику варто вказувати на широке коло життєвих явищ, що знайшли відображення у цих текстах. Нестерпним народним лихом була кріпаччина, і коломийки на це лихоліття відгукнулися - увібрали в себе і народне горе, і гнів поневолених. Учитель наводить кілька зразків творів на цю тему із тематичного збірника, коментуючи тексти, які прочитали учні вголос.

Ведучи бесіду далі, вчитель зіставляє коломийку «У неділю пораненьку...» з іншою - «Не дивуйся, стара мати...» і цим підводить учнів до висновку, що хоч кріпацтво було скасоване, але основна маса селянства продовжувала перебувати в тенетах поміщицької кабали, зазнаючи жахливої експлуатації. Основні теми коломийок, створених у той час, - це суцільне розорення селян, важкі заробітки, непосильне батракування, вимушена еміграція, панський визиск. В погоні за наживою пани доводили селян до повного зубожіння:

«Коли собі нагадаю, як то давно було,

Як ми долю проклинали – ще ся не забуло.

Сидить сокіл на тополі, співать гіркій долі,

А я йому помагаю, бо й я таку маю.

Ой давно ми бідували, не мали землиці,

Так за волею тужили, як у клітці птиці» [70, с. 139, 141].

З подальшим розвитком світової економіки й суспільства українці склали чимало коломийок, що змальовували визиск найманих робітників на копальнях та в шахтах, у преріях (на диких ділянках землі), тяжке життя перших українських селян, які емігрували в Канаду і до Америки на заробітки. Ось з якою гіркотою говориться в коломийці про долю закарпатських емігрантів:

«Ой давно ми тяжко жили, долю проклинали,

Нас по світу, заплаканих, горе й злидні гнали» [70, с. 147].

У 1899-1913 рр. із Закарпаття у пошуках заробітків виїхало близько 120 тисяч шукачів кращої долі.

«Америко, Америко, яка ти немила:

Не одного-сь чоловіка з домом розлучила» [70, с. 149].

У текстах коломийок про наймитство і заробітчанство змальовується образ виснаженого наймита, робітника, на якого ліг весь тягар експлуатації і соціальної несправедливості. Дівчина пояснює матері, чому вона «на личку зблідла», - служить у багатого, бо в нього треба «рано встати, пізно лягати»:

«Та зелена Верховино, мати наша рідна,

Ой чому ти, Верховино, як жебрачка, бідна?» [70, с. 147].

З часом народні рухи, боротьба знищили соціальне і національне гноблення, відкрили народам шлях до вільного і щасливого життя. Після повалення кріпосного права у нашій країні бурхливо почала розвиватися народна пісенна творчість, що відображала докорінну перебудову життя людей в усіх його галузях.

Народна пісенна творчість українців з початку її зародження і до наших днів - це поетична історія нашої України. Поряд з іншими фольклорними жанрами в наш час активно розвиваються коломийки як один із найдієвіших видів поетичної творчості широких мас суспільства.

Під час вивчення коломийок, створених у новий період, до свідомості учнів доводимо думку про те, що усна поетична творчість здобула

необмежені можливості для свого розвитку. Новим змістом наповнилася коломийка, яка з особливою оперативністю відгукується на всі події побутового і громадсько-політичного життя народу.

У сучасних коломийках відображається пафос утвердження принципів нинішнього суспільства, самовідданої праці, відстоювання народної моралі:

«Співай, доню, не бороню, співай співаночок,
Доки тобі на головку не кладуть віночок» [70, с. 9].

У текстах на сучасну тематику можна зустріти і традиційні образи-символи (червоної калини, маку серед поля, квітучої вишні).

Ясна річ, нове життя вимагає нового слова. І коломийка, швидко реагуючи на нові побутові і громадські події, збагачує свою лексику, зображувальні засоби. Наприклад:

«З сього боку на той бік далеко ходити,
Куплю собі моторика - буду ся возити.
Ой зацвіли ягідочки у горах Карпатах,
Нові пісні залунали в верховинських хатах» [70, с. 10].

Змістовна розповідь учителя допоможе учням зрозуміти, що сучасні коломийки відрізняються від давніх не лише тематикою та ідейним спрямуванням, а й характером поетичних образів, своєрідним використанням символіки пісень.

Колективне завдання на картках.

Для закріплення можна поставити такі запитання:

- Що таке коломийка?
- Як оцінює народ свої коломийки?
- Про що співається в сучасних коломийках?
- Чи творяться коломийки у XXI столітті?

Виразне читання циклу коломийок «Дозвілля молоді».

Вдома учні читають в підручнику статтю «Коломийки» і готують відповіді на запитання до неї. Крім того, бажано вивчити напам'ять по дві-три коломийки з кожного розділу (на вибір).

Пісню «Ой чого ти, земле, молодіти стала» розглядаємо на восьмому уроці. Цей твір дає широкі можливості для виховання любові до нашої Вітчизни.

Бесіда за питаннями.

Перевіряючи, як учні засвоїли матеріал про коломийки, даємо їм такі запитання й завдання:

- Яка пісня називається коломийкою?
- Коли виникли коломийки?
- Чи пробували ви самі складати коломийки?

Прочитайте в підручнику коломийки про боротьбу українців проти своїх гнобителів та іноземних загарбників.

Слово вчителя.

У короткому вступному слові про народні пісні вчитель-словесник наголошує, що вони є принципово новими, якісно відмінними. Пісні нового часу славлять Україну та її захисників.

Оспівуючи нашу сучасність, народні пісні цінні для нас насамперед своїм життєствердженням, вірою у велику силу праці, у високі гуманістичні почуття. Зразком масової народної творчості є пісня «Ой чого ти, земле, молодіти стала», вперше записана в 1936 році від селянина із села Вишів Баварського району Житомирської області.

На останньому, підсумковому уроці розглядаємо художні особливості і значення народних пісень.

Виразне читання розділу «Жартівливі коломийки».

Бесіда за питаннями.

- Опишіть ваші враження від прочитаних текстів коломийок.
- Які коломийки, на вашу думку, найбільш поетичні?
- Спробуйте визначити особливості побудови строфи в одному із текстів коломийок.

V. Закріплення знань, умінь та навичок.

Колективне завдання для виконання на картках.

Доберіть пари слів з коломийок, прочитаних на уроці.

Зачую - ... (затанцюю).

Коломийочки - ... (співаночки).

Рясно - ... (красно).

Смичок - ... (язичок).

Солоденька - ... (гарнесенька).

VI. Підсумок уроку.

Рефлексія.

Завдання цього уроку - підсумувати і поглибити знання учнів про українські народні пісні, і коломийки зокрема.

На основі творів, які вивчались на уроках, розкриваємо характерні ознаки народної пісні, особливості її поетичної форми.

Оцінювання і мотивація навчальних досягнень.

Учитель розкриє перед семикласниками майстерність народних пісень у відображенні думок, почуттів і життя людини, їхню барвисту емоційно-образну мову.

VII. Пояснення домашнього завдання.

1. Навчитися виразно читати коломийки.
2. Виписати у читацький щоденник найкращі тексти (на власний вибір).
3. Спробувати скласти власні коломийки.

Висновки

Відомий український вчений-фольклорист, багаторічний і незамінний хоровий керівник знаменитої капели «Гомін» - Леопольд Іванович Ященко залишив незглибимий слід у вітчизняній науці та культурі.

Зі студентських років щоліта брав активну участь у фольклорно-етнографічних експедиціях зі збору народознавчих матеріалів, що їх організовував відділ фольклористики Інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії імені Максима Рильського НАН України.

На громадських засадах 1969 року організував народний колектив – хор «Гомін», з метою відродження українського календарно-обрядового (і не тільки) фольклору, звичаїв та обрядів і свят у міському побуті. 1971 року хорове товариство було ліквідоване, як «націоналістичне». 1983 – заснував етнографічний ансамбль у Музеї народної архітектури та побуту України в місті Києві для обслуговування відвідувачів. Далі – відновив етнографічний хор, який із 1989 року повернув собі стару назву «Гомін».

Л. Ященко опублікував понад 100 наукових та науково-популярних статей у часописах України та за кордоном, упорядкував низку репертуарних збірників, що стосуються особливостей розвитку сучасного пісенного фольклору, природи виникнення та побутування народної творчості, проблеми традицій і новаторства у музичному фольклорі.

Фольклорист є автором наукових розвідок про народознавців-фольклористів і композиторів ХХ століття: П. Демуцького (1957), Г. Верьовки (1965) та ін. Учений був майстром записування та розшифрування українських народних пісень, які фіксував у багатьох регіонах України. Народні твори у його записах опубліковані в академічних збірниках «Історичні пісні» (1961), «Закарпатські народні пісні» (1962), «Ігри та пісні» (1963), «Колядки та щедрівки» (1965), «Жартівливі пісні» (1967) та ін.

Значна частина його експедиційних матеріалів, що були зібрані упродовж 1952-1968 років, зберігається у фонотеці рукописних фондів ІМФЕ

імені М. Рильського НАН України (Фонд 14-10). Це численні фольклорні записи та розшифровки, а також пісні з голосу самого Л. Яценка – 154 касети.

1963 року Л. Яценко видав великий фольклорний збірник «Буковинські народні пісні», до якого увійшли тексти майже усіх пісенних фольклорних жанрів, що побутують у Північній Буковині (Чернівеччині). Тексти народних творів збиралися упродовж майже двох десятиліть від багатьох знаних, а то й маловідомих виконавців краю. Окрім того, етномузиколог і фольклорист тривалий час співпрацював із місцевими фольклористами, які всіляко сприяли йому в пошуках пісенних скарбів. Серед них і Г. Дем'ян, і А. Яківчук, і М. Іванюк, і А. Кушніренко, і К. Смаль, І. Безручко та ін. Деякі матеріали подано із записів попередніх записувачів: М. Бойченка, О. Тимінської, Ф. Димурия, а також архівні фіксації другої половини ХХ століття.

Л. Яценко відомий також і як композитор, його авторські твори та обробки народних пісень входили до репертуару багатьох хорових колективів. Пісні у різні часи виконували видатні співаки Діана Петриненко, Євгенія Мірошниченко, Анатолій Мокренко, Ніна Матвієнко та ін.

Список використаних джерел та літератури

1. Боярчук Л. «Гомін» - вічне свято душі. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 306-324.
2. Буковина в піснях / Упоряд. Г. І. Сінченко, В. О. Пасічний, О. С. Романець; добір та ред. нотного матер. Г. Ф. Шевчука; вступна ст. Г. І. Сінченка та О. С. Романця. Чернівці: Чернівецьке олб. вид-во, 1957. 272 с.
3. Буковинські народні пісні / Упорядкування, вступ. ст. та приміт. Л. Яценка. К.: Вид-во АН УРСР, 1963. 678 с.
4. Волков Р. М. Від редактора. *Буковина в піснях*. Чернівці: Чернівецьке обл. вид-во, 1957. С. 5-6.
5. Гулій Ю. Гомін, «Гомін» та відгомін. К., 2003. 86 с.
6. Гуць М. Концерти військово-патріотичних пісень народного хору «Гомін» Леопольда Яценка на Одещині. *Народна творчість та етнографія*. 1997. № 4. С. 77-78.
7. Гуць М. Лицар народної пісні. *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 5-6. С. 50-60.
8. Гуць М. Прапорonosець відродження українського народного співу у Києві (до 75-річчя від дня народження Леопольда Яценка). *Орел Л. Г., Яценко Л. І. Ми просто йшли...: спогади*. Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2010. С. 87-109.
9. Гуць М., Яценко Л. Фольклорна експедиція на Станіславщину та Буковину. *Народна творчість та етнографія*. 1960. № 1. С. 149-150.

10. Доробок поколінь. З фольклорної спадщини села Негостина Сучавського повіту / Упоряд., передмова та приміт. д-ра філол. наук І. Ребошапки. Бухарест: Критеріон, 1982. 208 с.
11. З альбомів збирачів народних пісень. Матеріали з рукописних збірок / Передмова М. О. Гордійчука. К.: Мистецтво, 1963. 124 с.[Пісні записані від учасників художньої самодіяльності Л. І. Ященком].
12. З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади / Упоряд., підготовка текстів, вступна стаття, примітки та словник С. В. Мишанича. Ужгород: Карпати, 1981. 464 с.
13. Зубанич Б. І коляда тоді була крамолою. *Столиця*. 1999. 30 грудня.
14. Іваннікова Л. Хор «Гомін» вплинув на мою долю. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 281-285.
15. Іванова О. Отаман співочого війська. *Самостійна Україна*. 1993. 10 лютого.
16. Іванюк М. Наша пісня – наша дума. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 223-224.
17. Івасюк Г. «Гомін» піснею лунає по всій Україні. *Наша газета*. 2000. 25 березня.
18. Кагарлицький М. «Ой пливи, віночку, та й по синій хвилі...». *Літературна Україна*. 1992. 16 липня.
19. Кагарлицький М. Храм народної пісні. *Вітчизна*. 1992. № 4. С. 148-153.
20. Кагарлицький М. Через терни до храму пісні. *Літературна Україна*. 1991. 14 лютого. С. 5.
21. Кир'ян Н. З піснею в серці. *Слово Просвіти*. 2008. 4-10 грудня.

22. Ковальчук О. І. Яценко Леопольд Іванович. *Українська Фольклористична Енциклопедія*. Львів, 2019. С. 795.
23. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: Підручник. К.: Знання-Прес, 2001. 591 с.
24. Лемківські співанки / Зібрав і упорядкував М. Соболєвський. Передмова «Лемківські народні пісні», с. 7-16, С. Грици і Л. Яценка. К.: Муз. Україна, 1967. 319 с.
25. Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. 512 с.
26. Литвин М. «Відроджуймо в собі себе» [Розмова з Леопольдом Яценком]. *Україна*. 1990. № 15. С. 4-7.
27. Литвин М. Київський хор «Гомін». *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу*. К.: Міжнародний інститут українознавчих студій, 2024. С. 134-135.
28. Ліричні та жартівливі пісні Буковини / Підготовка до друку та вступ. замітка Л. І. Яценка. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 1. С. 79-83.
29. Лісецький С. «Багатоголосся» Леопольда Яценка. *Вечірній Київ*. 1993. 13 квітня.
30. Марчук Г. душа-сопілка. *Слово Просвіти*. 2018. 12-18 квітня.
31. Маслак С. Люди, мов зорі... *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу*. Збірка спогадів і матеріалів / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 288-291.
32. Материні пісні: (Фольклорна збірка О. П. Довженка) / Подали до друку Ю. І. Солнцева та О. М. Підсуха; Вступна замітка О. І. Дея,

- музична редакція Л. І. Ященка. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 5. С. 66-80.
33. М. Г. [Гордійчук М.]. Цікаве дослідження. *Народна творчість та етнографія*. 1959. № 1. С. 137-138.
34. Мирзаєв Л. Людина із сопілкою. *Робітнича газета*. 1998. 25 січня.
35. Міщенко К. Співаймо разом!.. Україна. 2006. № 10-11. С. 4.
36. Над Пруттом у лузі: Пісні на слова Сидора Воробкевича / Упоряд., передмова та нотографія К. Смаля. Чернівці, 2001. 121 с.
37. Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича / Упорядкували і склали примітки О. І. Дей та О. С. Романець; вступна стаття О. С. Романця. К.: Музична Україна, 1968. 224 с.
38. Орел Л. До біографії мого чоловіка Леопольда Івановича Ященка. *Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів* / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 207-216.
39. Орел Л., Маслак С. Етнографічний хор «Гомін» - засновник свят та обрядів на території Національного музею народної архітектури та побуту України. *Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів* / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 193-207.
40. Орел Л., Маслак С. Сьогодні з вірою в перемогу України співає хор «Гомін». *Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів* / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сєриков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 216-221.
41. Орел Л. Г. Нові записи пісень Романівки. *Народна творчість та етнографія*. 1988. № 2. С. 61. [Мелодії розшифрував Л. І. Ященко. Романівка – батьківщина М. Рильського].

42. Орел Л. Хто співає – той щасливий! *Українська доля*. 2013. 31 травня.
43. Орел. Л., Яценко Л. Ми просто йшли...: спогади / Упоряд. Л. Г. Орел, Л. І. Яценко. Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2010. 320 с.
44. Пазяк М. М. Пісні зеленої Буковини. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 6. С. 98-100.
45. Пархоменко Л. Спомин про друга. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 258-262.
46. Пашкевич Г. Співати не завдяки, а всупереч. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 266-268.
47. Пепа В. Крик душі. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 274-276.
48. Підпала Н. Життя з піснею. *Урядовий кур'єр*. 1993. 9 лютого.
49. Пісні Наддністрянщини / Записи, добірка та вступна замітка Л. І. Яценка. *Народна творчість та етнографія*. 1966. № 6. С. 88-93.
50. Пісні Черкащини. Добірка Л. Яценка. К., 2004. 56 с.
51. Погребенник Ф. Збірник українських народних романсів. *Народна творчість та етнографія*. 1962. № 2. С. 144-146.
52. Радзіх С. Вивчення фольклору на уроках української літератури. 5-9 класи. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 128 с.
53. Радянська пісня / Упорядник А. М. Кінько (тексти) і примітки, Л. І. Яценко (нотний матеріал). К., 1967. 485 с.

54. Рідні пісні Соломії Крушельницької / Підготовка до друку Р. Я. Пилипчука і Л. І. Яценка; вступна замітка Р. Я. Пилипчука. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 4. С. 65-72.
55. Розправа над «Гомоном». *Український вісник*. 1972. Випуск VI. Березень. С. 12-15 [Документи VIII. Передрук самвидавного журналу з України. Париж-Балтимор: Перша Українська Друкарня у Франції; Українське Видавництво Смолоскип ім. В. Симоненка, 1972].
56. Свирида Р. Хор «Гомін» і Леопольд Яценко – це епоха. *Леопольд Яценко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 276-281.
57. Синичич Г. «Я – частка народу, серед якого живу». *Бойківщина*. 2003. 19 липня.
58. Сікорська І. Леопольд Яценко: життя як «Гомін». *Дзеркало тижня*. 2016. 9 квітня.
59. Українське народне багатоголосся: Збірник пісень / Упорядники: З. Василенко, М. Гордійчук, А. Гуменюк, О. Правдюк, Л. Яценко; передмова Л. Яценка; заг. ред. М. Гордійчука. К.: Мистецтво, 1963. 537 с.
60. Український фольклор: Хрестоматія / Упорядники: О. Ю. Бріцина, Г. В. Довженко, Н. С. Шумада. К.: Освіта, 1998. 752 с.
61. Українські народні пісні з голосу Євдокії Ніс / Добірка і вступна замітка Л. І. Яценка. *Народна творчість та етнографія*. 1966. № 1. С. 74-77.
62. Українські народні пісні: Нові записи кореспондентів журналу / Підготовка до друку та вступна замітка Л. І. Яценка. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 1. С. 74-80.

63. Українські народні пісні: Нові записи кореспондентів журналу / Підготовка до друку та вступна замітка Л. І. Ященка. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 5. С. 70-75.
64. Українські народні романси / Упорядкування, передмова «Українські народні романси», с. 5-50, та примітки Л. Ященка. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. 411 с.
65. Філоненко С. О. Усна народна творчість: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Центр учбової літератури, 2008. 416 с.
66. Фільц Б. Слово про Леопольда Ященка. *Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів* / Упоряд. Лідія Орел, Анатолій Сериков. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 238-243.
67. Хом'як О. Згадка про незабутнього Л. Ященка. *Леопольд Ященко і його славетний хор «Гомін» - велична епоха відродження традицій національного співу. Збірка спогадів і матеріалів*. К.: Міжнар. Інститут українознавчих студій, 2024. С. 273-274.
68. Цвіт шовкової косиці: Пісні на слова Юрія Федьковича та про нього / Упоряд. та нотографія К. Смаля. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 164 с.
69. Шульга П. Велика чаша життя. *Слово Просвіти*. 2013. 30 травня-5 червня.
70. Як зачую коломийку / Запис текстів та упоряд. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1974. 200 с.
71. Яременко В. Лицарі пісні живої. *Українське слово*. 2017. 20-26 березня
72. Ясиновський В. Дивак. *Дніпро*. 1991. № 6. С. 108-118.
73. Ясиновський В. Людина із саду божественних пісень. *Літературна газета*. 1993. 23-29 грудня.

74. Ясиновський В. Піснею осяяний, піснею гартований. *Сільські вісті*. 2015. 23 грудня.
75. Ященко Л. Буковинські народні пісні. *Буковинські народні пісні*. К.: Вид-во АН Української РСР, 1963. С. 7-28.
76. Ященко Л. І. Народна пісня і сучасність. *Народна творчість та етнографія*. 1961. № 3. С. 10-19.
77. Ященко Л. І. П. Д. Демуцький: Нарис про життя і творчість. К.: Держ. вид-во образотворчого мист. і муз. літ. України, 1957. 46 с.
78. Ященко Л. Слово до українця (що треба знати і пам'ятати кожному з нас. *Лідія Орел, Леопольд Ященко. Ми просто йшли...* Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2010. С. 27-33.
79. Ященко Л. Українське народне багатоголосся. К., 1962. 236 с.
80. Ященко Л. Ходить коляда в Україні. *Українська газета*. 2000. № 1. 6 січня.
81. Ященко Л. Як народжується пісня. *Лідія Орел, Леопольд Ященко. Ми просто йшли...* Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2010. С. 19-26.